פּרייז 25 גראשען · XVI·טער יאָהרגאַנג · — Opłata pocztowa — uiszczona ryczałtem. · 9 (759) „Radomer-Kielcer Leben" · היינט

ראַדאָמער-קעלצער לעבען

Radom, dnia 8 Marca 1939.
ראַדאָם, פרייטאָג י״ב אדר תרצ״ט
טעלעפאָן פון רעדאַקציע 18 - 15

אָפּטיילונג פאַר אָסטראָוויעץ אָפּאַטאָוו, וויערזשבניק און סביבה אויף זייט 7

אָפּטיילונג פאַר קעלץ אויף זייט 8

אונזער חבר **אברהם פרידלאַנד**
צו זיין האָכצייט מיט פרל.
חיה'לע שפּייזמאַן (שעדלעץ)
ווינשען מיר א הארציגען מזל-טוב.
יחיאל שטערן און פרוי.

Z intencji zaślubin kolegi naszego
Abrahama Urbindera (Radom)
z p.
Tobi Organkiewiczówną (Hamilton-Canada)
życzymy dużo szczęścia i kwiecistej przyszłości
a rodzicom pociechy
D. Steinbok, B. Mandel

Z intencji zaręczyn
Chanki Gostyńskiej
z p.
Himelfarbem
życzy wiele szczęścia na nowej drodze życia
Heniek Fajntuch.

Z intencji zaręczyn kolegi naszego
Heńka Himelfarba
z p.
Hanką Gostyńską
najserdeczniejsze życzenia składają:
M. Zelcar, M. Korman
i L. Lewinscy

Jesienią, zimą, wiosną czy latem, pij zawsze
Z DZWONKIEM HERBATĘ!

FABRYKA MEBLI GIĘTYCH
„HERMES"
H. ROZENBERG
RADOM, ul. Peretza № 22
poleca w wielkim wyborze:
krzesła, fotele, taborety, stoliki, wieszaki i. t. p.
od najtańszych do najdroższych
Krzesła od 4 zł. 50 gr.

אַלע טרעפען זיך מאָרגען אויפ'ן פורים-באַל
לויט דער טראַדיציע פון די פריהעריגע יאָהרען קומט אויך פאַר הײַ - יאָהר
דעם 4-טען מערץ (שבת-צו-נאַכטס) אין די זאַהלען פון טעאַטער „ראָזמאַיטאָשטשי"
אַ גרויסע טאַנץ-פערוויילונג
לטובת דעם יודישען שפּיטאָל אין ראַדאָם.
אָנהויב 9 אָוונד. באַל-קאָסטיומען נישט פערפליכטעט.

Wyrazy szczerego współczucia
KOLEDZE
i zbolałej Rodzinie GUTMAN
z powodu przedwczesnego zgonu
ich Ojca i Męża B. P.
ARONA
GUTMANA
składają:
Wychowawca, Koledzy kl. III
Szkoł. Dokszt. Zaw. w Radomiu.

דעם טיפסטען מיטגעפיהל דריקען מיר אויס
דער **פאַמיליע גוטמאַן**
צוליבן פריהצייטיגען טויט
פון זייער געשעצטען מאַן און פאָטער, אונזער חשוב'ען חבר
אהרן גוטמאַן נ. ע.
זאָלען זיי נישט וויסען מעהר פון קיין צער.
די סעקציע צושניידער פון דער האַרטער לעדער-בראַנזשע אין ראַדאָם.

אַ הארציגען מזל - טוב
אונזער ברודער און שוואָגער **מאַקס גיסטער**
און שוועגערין **רעניאַ** (קאַנאַדע)
צום געבוירען ווערען פון זייער ערשט
זונדעלע
מיר ווינשען זיי א גליקליכע און גרינגע ערציהונג.
שוועסטערן: **רבקה** און **פנחס גיסטער** און **פאַמיליע**
שרה און **שמואל צימעראַנס** און **פאַמיליע**

נייע ציוניסטישע אָרגאַניזאַציע אין ראַדאָם.
זונטאג דעם 5 ד. מ. 11 א זייגער אין דער פריה
ווערט פארקומען אין זאהל פון טעאטער „ראָזמאַיטאָשטשי" א פייערליכע ערעפנונג פון דער
קרייז-קאָנפערענץ פון דער נ. צ. א.
אויף דער פייערליכער ערעפנונג וועלען אַרויסטרעטען מיט רעפעראַטען:
רער גענעראל סעקרעטאַר פון דער נייער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע אויף פוילען **ד״ר. שעפּער** און **ד״ר ליפּמאַן.**
נאָך דער פייערליכער ערעפנונג וועלען די ווייטערדיגע בעראַטונגען פאָרקומען אין די זאַהלען פון לאָקאַל פון דער נייער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע.
די דעלעגאַטען ווערען געבעהטען זיך צו מעלדען גלייך נאָך דעם אָנקומען קיין ראַדאָס אין לאָקאַל פון נ. צ. א. מאָנישקי 19.

סטאָליאַר-אַנשטאַלט
איך מאַך בעקאַנט אַז איך נעם אָן אַלע פערשידענע אַרבייטען פון די נייעסטע, מאָדערנע מעבעל, ווי: סיפּיאַלניעס, עס-צימערן, א. ז. וו.
אַלץ ווערט אויסגעפיהרט לויט'ן בעסטען געשמאַק און קאָמפאָרט.
גוטע בעדינגונגען, צוגענגליכע פּרייזען.
קומט און איבערצייגט אייך
מיט אַכטונג
יוסף פרידמאַן
בערנאַרדינסקאַ 10.

ווילט איהר האָבען קלאָרע, זויבערע וועש, נייע גאַרדעראָבעס, שניי-ווייסע פאַרהאַנגען,
גיעט נאָר צו וואַשען און פאַרבען אין דער בעקאַנטער
כעמישער פאַרבעריי און פּראַלניע פון דער ערשטקלאַסיגער פירמע
A. Hempel
Centrala Stare Miasto 7 telefon 19 - 70
Filje Zeromskiego 1
Zeromskiego 21
Zeromskiego 59
Traugutta 11

ווער ס'האָט זיך נאָך נישט איבערצייגט זאָל פּרובען און וועט זיין ענטציקט פון דער שענער, סיסטעמאַטישער און פאַכמענישער אַרבייט. ס'ווערט אויך גענאָמען אויף פאַרביען — ביליגע פּרייזען! — פּינקטליכע אויספיהרונג סאָלידע בעהאַנדלונג
קומט און איבערצייגט אייך
צענטראַלע: אַלטע שטאָדט 7 אָפּיצ. טעל 70 - 19
פיליעס: זשעראָמסקי 1 טראַוגוטטאַ 11
זשעראָמסקי 21, זשעראָמסקי 59
ביליג צו וואַשען קאַפּעלושען

שיקט שלח-מנות דעם יודישען שפיטאַל

דאָס קענט איהר טהון מאָרגען ביינאַכט, בעזוכענדיג דעם פורים-באַל

מאָרגען, שבת-צונאַכט, דאַרפען אַלע בעזוכען דעם פורים-באַל, וואָס ווערט איינגעאָרדענט לטובת דעם יודישען שפיטאַל. ס׳דאַרף זיך קיינער נישט אָבשרעקען צו קומען, ווייל דאָס איז אַ פאָלקס-פערוויילונג, אין וועלכער עס קענען און דאַרפען נעמען אָנטייל, אַלע אָהן אונטערשיד פון קלאַס און שטאַנד. נאָך אַ מאָהל: עס איז נישט קיין סאַלאָן-באַל, נאָר אַ פאָלקס׳ס-פערוויילונג פאַר אַלע שיכטען און קרייזען.

צו דער 3-טער יאָהר-צייט פון די קדושים יוסף און חיה מינקאָווסקי

ווערט שושן-פורים איינגעמויערט אַנ׳אָנדענקונג׳ס-טאָוועל

צו דער דריטער יאָהר-צייט פון די פשיטיקער קדושים יוסף און חיה מינקאָווסקי, וועלכע זענען אומגעקומען דורך אַ טראַגישען טויט, וועט דורך

אין דער פשיטיקער שוהל

דער פשיטיקער גמ״ח-קאַסע מאָנטאַג שושן-פורים איינגעמויערט ווערען אַנ-אָנדענקונג׳ס טאָוועל אין דער פשיטיקער שוהל.

אויפ׳ן זעלבען טאָג איז אויך בעשטימט געוואָרען אַרויסצושטעלען מצבות אויף די קברים פון דערמאָנטען טראַגיש-אומגעקומענעם פאָר-פאָלק.

אהרן גוטמאַן ז״ל

אַ פּאָר אָנדערקענונג׳ס-ווערטער

עהרליך, שטיל און בעשיידען איז דורכגעלאָפען זיין פערהעלטנסמעסיג קורץ לעבען. צו 49 יאָהר האָט איהם די אייביגקייט פּליצלינג פערשלונגען. שווער געהאָרעוועט — לייכט געשטאָרבען, שווער געהאָרעוועט — נאָך שווערער געלעבט, אָבער טראָץ זיין שווערען לעבען פון אַ האָרעפּאַשניק נאָך געפונען צייט צו דינען דער געזעלשאַפט, דעם ליידענדען מיט-מענש. צי דאָס אין פּראָפעסיאָנעלען פעראיין, צי דאָס אין דער גמילת-חסד-קאַסע, וואו ער איז געווען טעטיג אַ רייה יאָהרען אַלס מיטגליד פון די לייטענדע אינסטאַנצען, אָבער אומעטום פּינקטליך, פעראַנטוואָרטליך, איבערגעגעבען, מיט אַנ׳עהרליך געוויסען און אַ פיהלענד האַרץ.

אַ בעזונדער איבערגעגעבענקייט האָט דער פערשטאָרבענער אַרויסגעוויזען אין בעצוג צו דער ג״ח-קאַסע. ער פלעגט כמעט יעדען אָווענד, נאָך זיין שווערער אַרבייט, קומען אין קאַסע, אינטערעסירט זיך מיט אַלעס, זאָגאַר צוגעהאָלפען אין דער ביוראָ-אַרבייט (דעם קאַסירער) מיט זיין פּראָסטען אָבער גלייכען שכל פלעגט ער פּאַמעליך אַלץ תופס זיין, און בעגרייפענדיג די גרויסע פּאָזיטיווע פּעולה וואָס די ג״ח-קאַסע ברענגט פאַר דער יודישער אָרימקייט פון אונזער שטאָדט האָט עס איהם פערשאַפט אַ בעזונדער גייסטיג פערגעניגען און גענוגטהואונג וואָס ער קען פערזענליך מיטלייסטען אין דער דאָזיגער וויכטיגער אינסטיטוציע.

אַ כאַראַקטעריסטישער שטריך פון אַנ׳ערליכער מענשען-נאַטור איז די איינגעבוירענע זעלבסט-דיסציפּלין וואָס דער פערשטאָרבענער האָט פערמאָגט, דען זייענדיג אַ מיטגליד און אַקטיוו בעטייליגט אין דער לייטונג פון דער ג״ח-קאַסע, האָט ער אָבער קיין מאָהל נישט געפּרובט אויסצונוצען די דאָזיגע שטעלונג זיינע צו וועלכער עס איז נישט אייגענוץ, אָדער זעלטען ווען געפּרובט טראָגען פּראָטעקציע (וואָס עס טרעפט אָפט) פאַר וועמען פון זיינע נאָהנטע און בעקאַנטע, אויב דאָס איז נישט געווען אין שטרענגען איינקלאַנג מיט׳ן אָנגענומענעם רעגולאַמין פון דער קאַסע. ביי יעדער אַקציע פאַר דער ג״ח-קאַסע האָט דער פערשטאָרבענער זיך דער ערשטער מאָביליזירט צו דער אַרבייט און אַלץ וואָס ער האָט אונטערגענומען האָט ער אויסגעפיהרט בשלמות, מיט דער גענויסטער פּינקטליכקייט. עס האָט דעריבער ריכטיג געהאַנדעלט דער קאָמיטעט און פערוואַלטונג פון דער קאַסע רופענדיג אַ ספּעציעלע טרויער-זיצונג, אויף וועלכער ס׳איז איינשטימיג בעשלאָסען געוואָרען אַלס אויסדרוק פון אָנערקענונג צו דעקען די הוצאות פון דער לויה.

מיט׳ן טויט פון אהרן גוטמאַן ווערט אָרימער אונזער ראַדאָמער געזעלשאַפטליכקייט מיט אַ שטילען אָבער עהרליכען און געוויסענהאַפטען עסקן. זיין אָנדענק וועט בלייבען לענגער אין זכרון ביי די וועלכע האָבען דעם פערשטאָרבענעם נעהנטער געקענט.

ישראל יעקב דיאַמענט

פּרעזעס פון דער ראַדאָמער גמילת-חסד קאַסע

אויפקלערונג

אין צוזאַמענהאַנג מיט די ידיעה פון פאָריגע וואָך אין „ראַדאָמער-קעלצער לעבען" א. נ. „א זוהן האָט געוואָלט איינזעצען אַ פאָטער". האַלט איך פאַר נויטיג אויפצוקלערען פאָלגענדעס:

נישט ריכטיג, אַז איך האָב איינגעקלאָגט מיין פאָטער אין געריכט; דאַגעגען איז ריכטיג, אַז איך האָב איינגעקלאָגט אַ לאָקאַטאָר אין געריכט פאַר 6 מאָנאַטען דירה-געלד, וואו מיין פאָטער איז נאָר געוואָרען אַרויסגערופען אַלס עדות פון לאָקאַטאָר׳ס צד.

קיין שום אָנקלאָגע געגען מיין פאָטער האָב איך נישט אריינגעטראָגען. דערויף זיינען עדות די געריכט׳ס-אַקטען און אַדוואָקאַט ה׳ טאַוב.

מיט דרך-ארץ

שלמה אַבראַמאָוויטש

ראַדאָם וואַהעל 9

„כרמל"-וויין נאָר איז דער עכטער
פון דעם ריינסטען טרויבען-זאַפט,
„כרמל" — זאָגען די דאָקטוירים
גיט דעם אַלטען יוגענד-קראַפט.

ווער עס טרינקט אַ גלעזעל „כרמל"
מעג דאָס גלעזעל זיין ווי קליין
ווערען די באַקען פריש און פאַרביג
און די אויגען לייכטען שעהן.

היט זיך ברידער, נאָר פאַר פעלשונג
נעמען זאָלט איהר עס אין אכט:
צוויי „מרגלים" טראָגען טרויבען
אָט די מאַרקע גוט בעטראַכט.

פון באַראָן ראָטשילד׳ס וויין-קעלערן

איבערזעצונג עליך ישראל...

נו — זאָגט שמיל-שמעלקי — דאָס איז אויך אַן ענין. אויב דאָס איבערזעצען דעם תלמוד אויף פּויליש וועט קאַרדינאַל ענדערען די עקאָנאָמישע לאַגע לטובה, און אונז אַלע וועט ווערען גוט ווי די וועלט, און מען וועט זיך קושען אין די פּיסקלעך — בין איך לחלוטין איינגאַנצען מסכים מיט דער דעה פון דער אגודת הרבנים און מיט איהר בעגריסונג פאַר דעם פאָרשלאַג אַרויסצוגעבען דעם תלמוד אין דער פּוילישער שפּראַך.

איך ווייס נישט ווי אַזוי עס וועט למשל קלינגען דער „טען ביק קטורי פּכנאַל קראָווע" (שור שנגח את הפרה) „יאַיאָ קטורע שיען אוראָדזשילאַ ווע שוויענטאָ") (ביצה שנולדה ביום טוב) דער „ביק קטורי ספּאַד ז׳ דאַכו אי ספּאָטקאַל שיע ז׳ באָבאָן" (שור שנפל מן הגג ופגש באשה), אָדער דער „גלוכי, גלופּי אי מאַלי" (חרש שוטה וקטן...)

מיר דוכט זיך אָבער, אַז פאַר די, וואָס זענען אַרויס מיט דעם דאָזיגען פאָרשלאַג. וואָלט סען בלי נדר געדאַרפט אָנשרייבען אַ נייע, אַ ספּעציעלע מסיכתא אונטער׳ן נאָמען: „הם שנפלו על הראש". דאָס הייסט „טשי, צאָ אופּאַדלי נאַ גלאָווען"...

ווארום, צווישען אונז גערעדט, וואָס וועלען אָט די דאָזיגע לייט פערשטעהן פון דער שענסטער און דער בעסטער איבערזעצונג פון תלמוד, אַז זיי פערשטעהען נישט צו טייטשען דעם עלעמענטאַרען און פאַר אַלעמען גילטיגען „ואהבת את רעך כמוך"?!

וואָס קענען, מ׳שטיינסגעזאָגט, זייערע בידנע קעפּ אויפנעהמען, אַז די אַלע מיינונגען און די אַלע טאַוונגען זייערע איז בלויז שלעכטס, פּאַסקודסטווע רשעות, אכזריות און די אַלע אַנדערע גוטע זיבען זאַכען?!

קליינער פעליעטאָן

כ׳ווייס גאָרנישט, וואָס דער תלמוד קאָן דאַרט אויפטהון, וואו עס פעהלט, לא עלינו, אַ פּשוט׳ע קלעפּקע!

על כן בין איך אָרום און אָרום מסופּק צי די זאַך וועט עפּעס קענען העלפען און צי וועט זי עמיצען ברענגען נוצען חוץ דעם, וואָס פאַר די איבערזעצער און זעצער און דרוקער און פּאַפּירניקעס וועט זיך מאַכען אַביסעל אַרבייט...

מילא, איז דאָס אויך גוט!

אָבער פערדריסען פערדריסט מיך גראָד אַ יין זאַך, ווי דהיינו:

— זעה נאָר, זעה נאָר, ווער עס ספּק׳ט זיך אַלץ אין אונזער עטיק און מאָראַל!! ס׳איז דאָך ממש עק-וועלט!

שמילשמעלקי.

פנחס צווייפוס ז״ל

זונטאָג י״ד אדר פאַלט אויס די 9-טע יאָהר-צייט פון פנחס צווייפוס ז״ל.

דער פערשטאָרבענער האָט זיך גערעכענט צווישען די עהרענווירדיגע בירגער פון אונזער שטאָדט און געווען בעקאַנט אַלס אינטעליגענטער און פיינפיהלענדער מענש. פיל צייט פון זיין לעבען האָט פנחס צווייפוס געווידמעט דער לעהרע פון אַלגעמיינער וויסענשאַפט און ליטעראַטור. ער האָט אויך מיטגעאַרבייט אין אונזער צייטונג.

קאָמוניקאַט

היינט פרייטאָג דעם 3-טען וועט אין לאָקאַל פון דער נייער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע פאָרקומען אַ קאָלעקטיווער רעפעראַט אויף די טעמע „מאָראַל און סימבאָל". עס וועלען האַלטען רעפעראַטען די חברים: ראָטמאַן לעשטש און אינזש. ראָזענבערג. נאָך די רעפעראַטען וועט פאָרקומען אַ חברים-שמועס. אר.

די קהלה-פערוואַלטונג אין דובנא

פערקויפט מצות

פון דער אייגענער בעקעריי דבית-הכנסת הגדול — בעסטע קוואַליטעט צום פּרייז 1,30 זל. פאַר אַ שאַכטעל — 2,10 ק״ג ברוטטאָ.

קליינע בעשטעלונגען פון 4 שאַכטעל און מעהר ווערען עקספּעדירט דורך פּאָסט אַלס „זשיוונאָשץ".

גענען אנגאבע.

BROWAR PAROWY

J. SASKI

w RADOMIU

poleca piwo

„EL"

בעקאַנטמאַכונג

דינסטאָג ט״ז אדר (7 מערץ ה. י.) 7 אזייגער אָוועגד קומט פאָר די

די אַלגעמיינע פערזאַמלונג פון די מיטגלידער פון דער געזעלש. „עזרה"

אין אייגענעם לאָקאַל (טראַוגוטטאַ 52)

טאָג-אָרדנונג: 1) ערעפענונג, 2) וואַהל פון אַ פּרעזידיום 3) בעריכט פון דער טעטיגקייט, 4) דיסקוסיע, 5) וואַהלען פון אַ פערוואַלטונג און רעוויזיאָנס-קאָמיסיע, 6) פרייע פאָרשלאַגען.

ספּעציעלע איינלאַדונגען ווערען נישט אַרויסגעשיקט.

צוליב׳ן פריהצייטיגען טויט פון דעם לאַנגיעהריגען און פערדינסטפולען פערוואַלטונג׳ס-מיטגליד פון דער

גמילת-חסד-קאַסע

אהרן גוטמאַן נ. ע.

דריקען מיר אויס דעם טיפסטען מיטגעפיהל די אין טרויער פערבליבענע פרוי און קינדער.

המקום ינחם אותם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים

דער קאָמיטעט און פערוואַלטונג.

W NIEDZIELĘ 5 Marca 1939 przypada dziewiąta rocznica naszego najukochańszego i nigdy niezapomnianego MĘŻA I OJCA b. p.

Pinkusa Cwajfusa

Z powodu Purym **NABOŻEŃSTWO ŻAŁOBNE** odbędzie się we wtorek 7 Marca o godz. 10 rano na cmentarzu żydowskim w Radomiu na które zapraszają krewnych i znajomych.

Żona i dzieci

ווענדונג פון מחזיקי הדת

די אַלע מצה בעקערייען ווערען געבעטען צו עפענען זייערע בעקערייען זאָפאָרט בכדי אויסצומיידען אונאַנגענעהמליכקייטען, ווי אויך צוליב כשרות. יעדער בעקער מוז האָבען אַ שריפטליכען הכשר פון דב און טאָר נישט קויפען קיין מעהל אויף מצות אָהן הכשר פון הרב, יעדער וואָס וועט קויפען מצות דאַרף דאָס פאָדערען מען זאָל ווייזען אַ הכשר פון די בעקעריי און פון מצות. —

די ראַדאָמער מאַשינאָווע מצה-בעקערייען וועלען נישט זיין טעטיג, ווייל דער רב האָט פעסטגעשטעלט, אַז דאָס איז נישט בהכשר. — מצה מעהל אָהן אַ הכשר איז דאָ אַ חשש חמץ און אויך מאָהלען אַ סך פון פאָראַיעהריגע מצות וועלכע אויסער דער חשש חמץ, זענען זיי מילביג. —

זאָלץ אויף פסח, טהיי. שאָקאָלאַד, און אַנדערע אַרטיקלען טאָר מען נישט קויפען אָהן אַ הכשר פון רב דפה. —

ביי די וועלכע האַלטען אָפען די געוועלבער אין שבת זאָל מען קיין פסח׳דיגע אַרטיקלען נישט קויפען אפילו אויב זיי וועלען האָבען הכשרים, ווייל אַ מחלל שבת בפרהסיא האָט פערלוי׳ען דער חזקת כשרות. —

בשם **הרב יחיאל הלוי קעסטענבערג** שליט״א אבדפק״ק ראַדאָם

והבד״צ דפה ועד מחזיקי הדת דפה ראַדאָם.

«מעטראַפּאַל»

פאָרערט איבעראַל

נאָר די בעסטע ליכט

און ״כּלנו גראַמאַטנע״ — וועט עס העלפען?
און אויב דעמאָקראַטיע — איז איר'ז גאַנצען פראַנט.

איך בין דאָ נישט אויסען צו פער-פיהרען קיין גרויסע פּאָלעמיק, נאָר אַלס פּשוט'ער לעזער וויל איך זיך אָבשטע-לען אויף דעם, וואָס ה' דען האָט אין זיין אַרטיקעל יענע וואָך אין „ראַדאָמער קעלצער לעבען", קריטיקירט די היינטי-גע יודישע אַטמענער-קאַלא פון שטאָט-ראַט דערפאַר, וואָס זי פערמאָגט נאָר איין איינציגען „גראַמאַטנע". ה' דען שרייבט אין זיין אַרטיקעל:

„עס האַנדעלט זיך נעמליך אין אַ צוקונפטיגע יודישע רעפּרעזענטאַנץ אין שטאָדט-ראַט, וועלכע מוז דאָס מאָהל, ביי דער איצטיגער פּאָליטי-שער לאַגע, קומען מיט אַ „ודע מה שתשוב" און דער הקול קול יעקב זאָל נישט זיין פאַר די צוהערער פון צווייטען צד קיין חוזק, נישט פאַר דער פערזאָן און נישט פאַר דער פאָרם און אָרט רעדען. עס קען בשום אופן נישט געשעהן, אַז עס זאָל זיין אַ פאָרשטעהערשאַפט מיט איין איינצי-גען „גראַמאַטנע" (באמת אַ גראַמאַט-נע) ווי עס איז געווען ביז יעצט".

על פּי אמת דאַרף טאַקע אַזוי זיין. מ'דאַרף קענען רעדען, בעזיצען שפּראַך. אָבער במה דברים אמורים? — ווען אויף דער וועלט וואָלט דער אמת געהאַט כאָטש אַ שטיקעל חשיבות און ס'וואָלט זיך געהאַנדעלט אין דעם, וואָס מיטן כח פון שענע און קלוגע רייד קען מען דעם אמת נאָך מעהר אַרויסברענגען און נאָך מעהר בעווייזען זיין קרישטאַל-ריינע געשטאַלט. דער „גראַמאַטנע" וואָלט דעמאָלט אודאי געשפּילט אַ גרויסע ראָליע פון אַ קעמפער, פון אַ פערטיידיגער פאַרן אמת. ליידער לעבען מיר היינט אין אַ צייט ווען דער אמת איז געוואָרען דער שווערסטער באַגאַזש, וואָס יעדער וואַרפט איהם אוועק, כדי ס'זאָל איהם זיין גרינגער און בעקווע-מער. ס'וועט אונז היינט נישט העלפען, ווען מיר זאָלען קענען שבעים לשונות, ווען ס'גאַנצע יודישע פאָלק זאָל זיין כלם חכמים, כלם נבונים וכלם „גראַ-מאַטנע" און יעדער פון אונז זאָל זיין אַ שפּראַך-מייסטער, אַן אָראַטאָר, וואָס יעדער וואָרט זאָל זיין אַ סימפאָניע. מ'וועט אונז נישט פערשטעהן, ווייל מ'וויל אונז נישט פערשטעהען. אפילו די, וואָס פיהלען אונזער עוולה און ווילען עפּעס פאַר אונז טוהן — הייסען אויך נישט הויך רעדען, נאָר אַלץ טוהן בשתיקה, כדי: אַל תפתח פה לשטן...

זענען טאַקע דאָ אַזעלכע, וואָס האַל-טען מעהר פון שטילע אינטערווענצען, ווי פון הויכע קלינגענדיגע רעדעס פון „גראַמאַטנע".

און אפשר זענען זיי גערעכט... מה נאמר ומה נדבר, וואָס זאָלען מיר זאָגען, וואָס זאָלען מיר רעדען, אַז מ'וויל אונז נישט הערען.

יאָ, אינטערווענצען זענען כמעט שפּראַכלאָז. דער, צו וועמען מ'קומט מיט שתדלנות און בקשות ווייסט נאָך פריהער איידער מ'זאָגט איהם וועגען וואָס ס'געהט. די סיטואַציע, די געשאַפענע לאַגע איז דער מאָרשפּרעכער. זי פערלויפט דעם וועג מיט מעשים—פערשטעהט זיך נישט קיין גוטע — די שפּראַך וואָס רעדט אין נאָמען פון אמת און יושר מיט אַ פער-שפּעטיגונג פון שעה'ן און טיילמאָהל אפילו מיט רגע'ס...

און צו וואָס זיין אַ „גראַמאַטנע" ווען אפילו אַזאַ ה' ווי מיכאל ריכטמאַן קען דאָ בעסער אויסטהוען ווי דער גרעס-טער „גראַמאַטנע"?

איך קען בלויז מסכים זיין מיט אַ צווייטע שטעלע פון ה' דען'ס אַרטיקעל, נעמליך:

„איך זעה צום ערשטען מאָהל ווי ווי עס ווערט אָרגאַניזירט אַ וואָהל-אַקציע ביי דער געזעלשאַפט און קען בשום אופן נישט פערשטעהן ווי עס נעמט זיך ווער אונטער אויף אייגע-נער האַנד און אויף אַ טאַטאַליסטי-שען אופן דער יודישער בעפעלקע-רונג אָנצוואַרפען זיינע נבחרים, אפילו ווען ער וויל זאָרגען דערפאַר, אַז דער אויבער-פּרעסטיזש און זיין איבערוואָג איבער אַנדערע זאָל נישט געריהרט ווערען".

ה' דען וואָלט אָבער נאָך מעהר גערעכט געווען, ווען ער זאָגט דאָס זעלבע אַרויס אויך אויף אַן אַנדער געביעט... וואו? — דאָס דאַרף מען נישט אַרויס-זאָגען. כ'בין פולשטענדיג איינשטימיג מיט איהם, אַז ס'טאָר נישט טאָלערירט ווערען די טאַקטיק פון „שמור לי ואש-מור לך" ביי טיילען מאַנדאַטען און אָנפיהרען מיט די וואַהלען". אָבער דאָס נישט בלויז ביי שטאָדט-ראַט-וואַהלען, נאָר אומעטום, אויף דער גאַנצער ליניע איבערהאַלב דאָס יודישע לעבען. אויב מען שרייבט, אַז „ביים שאַפען אַן'איינ-הייטליכע ליסטע מוז אויסגעהערט ווע-רען די מיינונג און דער רצון פון די ברייטע שיכטען און נישט פון אַ פּאָר יחידים" דאַרף מען זיין קאָנסעקווענט און דאָס זעלבע אונמערהאַלטען ביי אַלע עהנליכע ערשיינונגען אין יודישען געזעלשאַפטליכען לעבען. אויב דעמאָ-קראַטיע, איז דעמאָקראַטיע אויפ'ן גאַנ-צען פראַנט.

ווייל אויב אַנדערש, קען מען דאָך פרעגען: „ובת יתרו מי התיר לך", פאַר-וואָס איז די קהלה בעסער פאַר'ן שטאָט-ראַט?

א ראַדאָמער יוד.

פּחדנים!

עס איז איינס פון די שעדליכסטע זיטען ביי מענטשען, וועלכע האַלטען זיך, אַז זיי געהערען צו אַ באַשטימטע העכערער קאַטעגאָריע, וועלכע זענען שטענדיג גרייט צו טון אַזעלכעס, וואָס זאָל אין די אויגען פון זייטיגע צושויער אַרויסרופען באַגייסטערונג און זענען פעהיג פאַר אַנדערע אַרויסצווייזען מכלומרשטע העלדענטאַטען נאָר דאַמאלס, ווען עס האַנדעלט זיך וועגען יענעם. קוים אָבער טרעפען זיך די זעלבע „העלדען" מיט דער ווירקליכקייט, וועלכע דעקט אויף זייער גאַנצע נע-בעכדיגקייט בלייבען זיי אַזוי אומבאַ-האָלפען, אַז עס רופט נישט אַרויס צו זיי קיין שום נקמה-געפיהל, נאָר גיכער אַ געפיל פון רחמנות.

כדי צו אילוסטרירען דאָס געזאָגטע וועט געניג זיין צו ברענגען די סצענע פון ל. אַנדרעיעוו. אין זיין באַרימטע טראַגעדיע „די זיבען געהאַנגענע". אין פראָלאָג פון דאָזיגען ווערק ווערט גע-וויזען, ווי אַ דינער קומט מעלדען דעם פּאָליציי-מייסטער, אַז עס איז צוגעג-רייט געוואָר'ען אַן'אַטענטאַט אויף אים. דער פּאָליציי-מייסטער, דער נעכטיגער העלד, דער, וועלכער הייסט אימברח-מנות'דיק אויסשיסען די רעוואָלוציאָ-נערען, נישט שוינענדיג פרויען און קינדער. — דער זעלבער ווען ער הערט, אַז ס'גרייט זיך אויף איהם אַן אַטענ-טאַט, שטאַרבט אוועק פאַר שרעק אויפן אָרט.

אַט אַזעלכע רעפלעקסען זענען מיר געקומען אויפן רעיון ווען כ'האָב אי-בערגעלייענט דעם „כמו אַן ענספער" פון די הערן פון „האַנדווערקער-קלוב" „צעכן-סעקרעטאַריאַט", „שניידער-צעך" און נאָך אַ פּאָר יתרו'ס-נעמען, וואָס דערמאָנט ד'אָס איבערמאַלעווען די שילד פון יענע סוחרים, וועלכע עס לוינט ד'אָס כסדר'דיגע איבערבייטען די פירמע...

ווען מען דעקט אויף זייער פּרצוף און עס ווערט אָראָפּגענומען דער שליי-ער שטעלען זיך אָט די ה"ה אין דער פּאָזע פון יענעם פּאָליציי-מייסטער און הייסען אַלע אויסשיסען... אין אמת'ן ציטערן זיי, טאָמער חלילה וועט מען זיך אויף זיי דערקאָנען, און עס וועט זיך אַרויסווייזען, אַז אונטער די מאַסקע פון „העלדען" ליגען באַהאַלטען אָט אַזעלכע פּחדנים! ווייל פון גאַנצען „ענט-פער" האָבען זיי נישט קיין מוט אָפּצו-לייקענען וועלכע עס פאַקטען. אַנשטאָט אַן אויפקלערונג שרייבען זיי אין אַ טאָן פון „העלדען". „אַז מיט אַזעלכע פאַרשוינען וואַרפען זיי אָפּ יעדע פּאָלע-מיק". זייער שיין, גאָלדענע ווערטער ממש. אָבער ווי לאַנג איז עס ווי איהר האָט אָט דעם פאַרשוין געוואָלט אונ-טערהנפענען, בכדי עס זאָל אייך גע-לינגען דורכצופירען אייערע אַמביציע-זע שטיק. דאַמאָלס בין איך נישט גע-ווען קיין „פרישער האַנדווערקער טוער"?

וואָס שייך דעם לעצטען זאַץ פון ענטפער, וועלכער איז אַן „עצה טובה" און גלייכצייטיג אַ דראָהונג אויף מיין אַדרעס, קען איך נאָר מיט פאַראַכטונג איבערגיין צו דער טאָג-אָרדנונג, ווייל נאָר פּחדנים זענען פעהיג אויף אַזעל-כע נאַרישע און עם האַרציגע ענטפערט.

ב. זילבערשטרום.

ווי לאַנג וועט דאָס בית-עולם זיין הפקר?

מ'האָט שוין אָהן אַ שיעור געשריבען וועגען דעם הפקר'דיגען מצב, וואָס הערשט אויפ'ן יודישען בית-עולם און די לאַגע האָט זיך נאָך ביז'ן היינטיגען טאָג נישט געענדערט. פון צוויי זייטען שטעהט דאָס בית-עולם אָפען, פראַנק און פריי, דער פאַרקאַן איז אומגעוואָר-פען און ס'איז נישטאָ קיין איין יוד אין שטאָדט, וואָס זאָל זיך נעמען די זאַך צום האַרצען און טהוען אויף דעם גע-ביעט. ס'איז דאָך פּשוט אַ חרפה און אַ שאַנד פאַר אַזאַ שטאָדט ווי ראַדאָם, וואָס צעהלט איבער 30 טויזענד יודישע בעפעלקערונג (כן ירבו) אַז זי זאָל זיין אַזוי אונבעהאָלפען און אפילו נישט זיין פעהיג אויף אַזאַ בעשיידענע אינ-ווערסטיציע, ווי עס איז אַ פאַרקאַן אַרום בית-עלמין, זאָל זיין אין דער פאָרם פון אַ דראָהט-פערצוימונג.

אַזאַ ביטול-בעציהונג, אַזאַ אָבגעלאָ-זענקייט, אַזאַ גלייכגילטיגקייט, צו איי-נעם פון די הייליגסטע זאַכען, וועט מען נישט טרעפען אין קיין שום שטאָדט, אפילו אין קלענסטען שטעדטעל ווערט אַזאַ הפקרות נישט דערלאָזט ווערען.

צי הייסט דאָס נישט מחלל געווען און פראָפאַנירט די קברים, אין וועלכע עס רוהען אונזערע אָבות, ווען מ'לאָזט זיי איבער אויף אַ וויסט פעלד, ווי אין אַ מדבר, אָהן געהעריגע השגחה און שוץ?

טעליכע טרויעריגע בלעטלעך פון אַ טאָג-בוך פון אַ ראַדאָמער יודישען פּליט

XII

צומאָרגענס איז אַזוי געשעהן ווי דער דאָקטאָר האָט געזאָגט. ס'איז געקומען צו מיר אין שפּיטאָל אַריין דער זעל-בער יונגער געסטאַפּאָ-אַגענט, אין בע-גלייטונג פון אַ גאַנצער גרופּע נאַצי-לייט, וועלכע האָבען געטראָגען די זעל-בע ספּאָרט-אוניפאָרמען, וואָס זייער אָנ-פיהרער. איך האָב זיי גלייך דערקענט, אַז זיי זענען די אייגענע, וואָס זענען דאָן געקומען אין קאָנצענטראַציע-לאַגער נאָך מיין יאָזעפ'ן. איך האָב אַ ציטער געטוהן ווען זיי האָבען זיך בעוויזען אין מיין צימער. אַ געפיהל אויס-געמישט מיט שרעק און פרייד האָט מיך בעהערשט. ווען צו מיר האָט זיך דערנעהנטערט דער פיהרער פון דער אַריינגעקומענער גרופּע, וואָס איז גע-ווען, ווי ס'האָט זיך שפּעטער אַרויסגע-וויזען, נישט קיין אַנדערער ווי גרעטאַ. איך האָב דאָס מעהר דערקענט אין קול, ווי אין פּנים. איך האָב דייטליך שוין געזעהן, אַז דער אַגענט אין די מענער-קליידער, איז אַ פרוי. איך האָב עס דערקענט אין די בעוועגונגען, אין דער האַלטונג, און אפילו אין געזיכט, אָבער נישט געקענט אויספּאַסען, צי דאָס פּנים איז גרעטאַס; זי איז געווען שטאַרק פערענדערט אין די ספּאָרטלי-כע מענער-קליידער און דאָס פּנים איהרס האָט מיר אויסגעוויזען צו זיין גרימ'רט.

איך האָב געקוקט אויף איהר און געפאָרשט. איך האָב אָבער געמוזט אָב-רייסען מיין בליק פון איהר, דערמאָ-נענדיק זיך, אַז דער דאָקטאָר האָט מיר נעכטען שטרענג אָנגעזאָגט, אַז איך זאָל מיך מאַכען ווי איך ווייס פון גאָרנישט און נישט אַרויסווייזען קיין שום איבעררעשונג און אפילו נישט קיין נייגעריגקייט, כדי נישט אַרויסצו-רופען מיט מיין אונרוהיג פערהאַלטען זיך קיין פערדאַכט. איך האָב איצט אויף אַלצדינג געקוקט, אָבער נישט אויף דער גרופּע געסטאַפּאָ-אַגענטען און אודאי נישט אויף דעם פיהרער, וואָס איז געווען אַ פרוי. נאָר איבערגעטוהן אַלס מאַנספּערזאָהן. איך האָב זיך אָב-געטוהן אַ כח צו בלייבען אַזוי ליגען רוהיג אין בעט.

כ'האָב געברענט פון אונגעדולד און נייגעריגקייט צו זעהן ווי אַזוי עס וועט לען זיך ענטוויקלען די ווייטערדיגע געשעהענישען אַרום מיר. יעדער רגע איז פערוואַנדעלט געוואָרען אין אַן'איי-ביגקייט. ביים ברעג פון מיין מויל שטעהען ווערטער. זיי בריהען פּשוט מיינע ליפּען און כ'וויל אויסשרייען: גרעטאַ! דו ביסט עס גרעטאַ? וואו האָסטו אַהינגעטוהן מיין יאָזעפ'ן? איך וויל שרייען, רופען צו איהר, אָבער כ'מוז דערשטיקען די ווערטער און וואַרטען, שווייגען און קוקען. ענדלעך האָט זיך די יונגע געסטאַפּאָ-אַגענט'ין געווענדעט צו מיר מיט אַ פראַגע:

— זינט זי יאָזעפ'ס פאָטער? וואָס מאַ-כען זיין איז אינען שוין בעסער?

איך האָב געוואָלט ענטפערען, אָבער זי איז מיר פערלאָפען און פערשטעלט מיין ענטפער, ציהענדיג ווייטער איהר געשפּרעך:

— יאָ, יאָ, איך ווייס, זי זינד דער ה' ב פון דער גרענאַדיר שטראַסע נומער 175, יאָ, איז עס וואָהר?

דאָ האָט זי זיך אומגעדרעהט צו אי-רע קאַמעראַדען, געזאָגט צו זיי עפּעס אין דער שטיל און יענע זענען אַרויס פון צימער. עס זענען געבליבען איך און זי. דאָ האָב איך מיך דערפיהלט פרייער און מיין בעהערשען זיך האָט שוין נישט אויסגעהאַלטען און געפּלאַצט. די ווערטער זענען מיר אַליין אַרויס-געפלויגען פון מויל, האָבען זיך אויסגע-שטעלט אין אַ שורה און איך האָב געליינט:

— גרע--טאַ!

איך האָב געזעהן בלויז בוכשטאַבען און נישט צומאָלט געהערט דעם קלאַנג פון דעם נאָמען, וואָס מיין מויל האָט אַרויסגערעדט. דאָס איז געווען פון גרויס צוטומלעניש און אויפרעגונג. גרעטאַ האָט מיין אויסרוף יאָ געהערט און זי האָט שנעל געענטפערט:

— יאָ, דאָס בין איך, איך בין ווירק-ליך גרעטאַ. די פערצהערין, די פערגעטערין פון אייער שענעם אין גו-טען יאָזעף — און זי האָט זיך זיס און מילד צעשמייכעלט.

אויף מיין פראַגע וואָס זי טהוט דאָ און וואָס עס בעדייט די גאַנצע גע-היימנים, וואָס וועבט זיך דאָ אַרום מיר אין שפּיטאָל, האָט זי אָנגעהויבען דערצעהלען זאַכען, פון וועלכע כ'האָב אויסגעשוידערט פון ערשטוינונג. זי האָט זיך אָהעקגעזעצט אויף אַ שטוהל לעבען מיין בעט און גערעדט אין דער שטיל מיט אַן'אויפגעהייטערטע שטים, וועלכע האָט געציטערט און זיך געבראָ-כען אין דער העלפט און טיילמאָל גע-קלינגען פעסט און ענטשלאָסען מיט דעצידירטקייט און אָפּטימיזם, אַז דאָס, וואָס זי רעדט וועט געשעהן.

וואָס האָט גרעטאַ דערצעהלט? וועלכע פון איהרע ווערטער האָבען מיך אַזוי איבעררעשט?

קודם-כל האָט גרעטאַ אַרויסגענומען אַ פּעקעל בריעף פון בוזים און עס מיר אַ ווייז געטהון:

— איהר זעהט?

— יאָ, אָבער וואָס דאָס איז, ווייס איך נישט — האָב איך אויפגעריסען די אוי-גען און געקוקט אויפ'ן פּעקעלע, ווי אויף אַ גרויסען סוד.

— איהר וועט עס באַלד וויסען — און זי האָט אויפגעוויקעלט דאָס פּעקעלע אין וועלכען ס זענען געלעגען בריעף און וויכטיגע דאָקומענטען און אַ פּלאַ-סטער געטהון מיט זיי פאַר מיינע אויגען.

— לייענט, ווער איז דער בריעף: ווער שרייבט איהם און וואָס שטעהט דאָרט געשריבען? —

איך פּרוב לייענען, אָבער די אותיות שפּרינגען אַראָב פון פּאַפּיר. איך גלויב נישט, וואָס דאָרט איז אויפגעשריבען און מיר דאַכט זיך, אַז דאָס פּאַפּיר איז ליידיג, ווייס, נאָר מ'האָט דאָרט אויפ-געהאָנגען שוואַרצע ווערטער. גרעטאַ העלפט מיר אַרויס און איבערצייגט מיך, אַז דאָס זענען בריעף, אמת'ע בריעף פון מיין ווייב און קינדער. זי זאָגט צו מיר:

— אָט דאָס איז דער בריעף פון איי-ער פרוי ליזאַ. זי שרייבט אייך שוין פון דער שווייץ. זי איז געזונד און גרוסט אייך. אָ יאָ, דאָס איז איהר האַנד-שריפט? — גיעט זי מיר גוט צו בע-טראַכטען דעם בריעף און נאָכדעם ציהט זי אַרויס אַ צווייטען בריעף אין רעדט ווייטער:

— און אָט האָט איהר אַ בריעף פון אייער יאָזעפ'ן. אויך ער איז שוין אין דער שווייץ און נאָט זעהט נאָך אַ בריעף פון אייער יודיטאַ. זי איז אויך דאָרט. נו, וואָס זאָגט איהר יעצט? איצט קומט די רייה אויף אייך. אָבער איהר מוזט אייך שטאַרקען און ווערען געזונד. קראַנקערהייט וועט שווער זיין אייך אריבערצושמוגלען אין דער שווייץ. אַלזאָ ה' ב. נעמט אויף אייך הויט און ביי. אייערע קינדער קוקען אייך אויס און געהען אויס פון בענקשאַפט צו אייך.

איך קוק אויף גרעטאַ און גלויב נישט די גאַנצע מעשה. איך הויב אָן צווייפ-לען, צי דאָס איז גרעטאַ. עס פּלאָנטע-רען זיך מיר ווידער אין קאָפּ פערשי-דענע דמיונות און איך טראַכט: ווער ווייסט, צי מ'וויל מיך נישט פערנאַרען ערגיץ, און ווער ווייסט, צי מ'האָט נישט אויסגעפּיעסט די בריעף פון מיין פרוי און קינדער דורך טעראָר און מ'האָט זיי געצווינגען אַזוי צו שרייבען. פון וואַנען בין איך זיכער, אַז זיי זענען אין דער שווייץ, ווי אַזוי איז עס מעגליך?

גרעטאַ האָט געלייענט מיינע מחשבות און זי האָט לאַנג נישט קלערענדיג אַרויסגעכאַפּט דאָקומענטען און מיר גע-וויזען, אַז זי איז אַן'אָנגעזעהענע געס-טאַפּאָ-אַגענטין און, אַז זי הייסט ווירק-ליך גרעטאַ און איז די טאָכטער פון בעוויסטען נאַצי, דאָקטאָר היינריך ס. דאָס איז נאָך פאַר איהר וועניג געווען און זי האָט מיר געוויזען אַן'אַקס, וואו זי ווערט בעשולדיגט אין ראַסען-שאַנדע מיט דעם יוד יאָזעף ב. פון דער גרע-נאַדיר שטראַסע, נומער רער און דער. זי האָט מיר באַלד אויפגעקלערט. ווי אַזוי די ביידע אין פלוג געגענזעצליכע דאָקומענטען פאַרען זיך און איך בין געוואָרען אויסער זיך פון איבעררעשונג.

(פאָרטזעצונג קומט)

מאיר הערץ.

מענדעל פיליצער רעכענט זיך אב מיט די גבירים

פון דער סעריע «די פוילישע פאווסטאניע»

IV

נישט אנז'ערש — איז איינגעפאלען א שרעקעדיגע מחשבה, — ווי נאר דער גענעראל מיט די קאזאקען זענען אנגעקומען צו רייטען נאך דעם קאסטען גאלד און צו נעמען מענדלען אויף דער תליה. אין שטוב איז געווארען א בהלה. ווייב און קינד האבען דאס ערשטע געזוכט א בעהעלטעניש. וואו צו פערשטעקן דעם טאטען. זיי האבען איהם ארויפגעשטופט אויפן פיעקעליק, איהם צוגעדעקט מיט די שפענער און שמאטעס און דערנאך זיך צוגעשארט אויף די שפיץ-פינגער צו די לאדענס צו זעהן דורך די שפאלטען, ווער עס קלאפט.

די הערצער זענען זיי שיער ענטפאלען, ביז זיי האבען דערהערט און זיך דערוואוסט, אז הינטער'ן לאדען שטעהען היימישע מענשען, — סוחרים, וואס, געוואויר-ווערענדיג, אז מענדעל איז בשלום געקומען, זענען זיי אויך געקומען אבנעהמען זייערע סחורות.

די סוחרים האבען פריער געווארט און געווארט און נישט-קאנענדיג זיך דערווארטען, האבען זיי זיך מישב-געווען אליין אהערגעקומען אבנעהמען יעדער זיין פעקעל. ס'איז שוין געווען גרויסער טאג. דער מארק האט זיך שוין לאנג געשטעלט. דער עולם האנדעלט און האנדעלט שוין, און דא זענען ביי מענדעל בעל-עגלה נאך פערמאכט די לאדענס. וואס איז דאס? — האט איינער ארויסגעזאגט א השערה, — מי יודע, צי מענדעל איז אהיימגעקומען א לעבעדיגער?

א צווייטער האט געהויבען מיט די פלייצעס: אפשר האט מענדעל פערלוירען די סחורה אויפן וועג? א דריטער האט אפען געלאזט פאלען א ווארט: מענליך, אז מענדעל האט די סחורה גאר בעהאלטען — איילט ער זיך נישט אזוי גיך אויפצושטעהן. א קשיא אויף א מעשה!..

ביסלעכווייז, ביסלעכווייז, האבען זיך אזוי הינטערן פענסטער צונויפגעקליבען וואס מעהר מענשען, און אלע האבען פארשענדיג בעטראכט די מיט פרענטען-איבערגעשלאגענע קליינע לאדענלעך. די פערזאמעלטע מענשען האבען צוגערופען דעם דורכגעהענדיגען נאכט-שומר פונ'ם שטעדטעל, און איהם געפרעגט, צי האט ער נישט אמאל בעמערקט ביינאכט, ווי מענדעל איז געקומען צופאהרען.

דער נאכט-שומר האט נישט געגעבן קיין קלארען ענטפער. ער האט עפעס געהיימניספול געפליסטערט מיט די ליפען: כ'האב יא געזעהן, כ'האב נישט געזעהן... מענדלען האב איך, אייגענטליך, צוליב דער געדיכטער פינסטערניש נישט געזעהן, כ'האב בלויז געזעהן א שאטען פון א מענש, וואס איז אפשר עהנליך געווען צו מענדלען. ער איז מיט דער פוהר פערפאהרען און הייפל. די פוהר מיט די פערד האט ער אריינגעפיהרט אין שטאל, נאר עפעס איין גרויסען-קאסטען האט ער אריינגעדזשוויגעט אליין אויף די פלייצעס אין שטוב אריין.

— פארוואס עפעס נאר איין קאסטען האט ער אריינגעטראגען צו זיך אין שטוב אריין און די גאנצע סחורה געלאזט אין דרויסען אויף הפקר? — האבען עטליכע פון גרויסען געזעמעל מענשען פער'חידוש'ט איבערגעפרעגט.

— איך ווייס נישט. דאס קאן איך נישט. דאס קאן איך נישט זאגען. ס'איז מיר אויך געווען א גרויס וואונדער. איבערפרעגען האב איך מורא-געהאט. האב איך מורא געהאט. איהר ווייסט דאך, אז ער איז א גרויסער גברן און האט פיינד, אז מען קוקט איהם צופיל אין שיסעל — האט זיך דער נאכט-שומר פערענטפערט און צוגעגעבען: ס'איז מיר נאך איין זאך געווען א וואונדער. עפעס איז דער פערד-געשפאן נישט געווען צו דער פאר: איינס א קליינס, א דארס, א נידריגס, און דאס צווייטע — א גרויס, א שטארקס, א ברייטס. אזא פערד האט מענדעל קיינמאל נישט געהאט. פונוואנען האט ער עס פלוצלינג גענומען, ווייס איך נישט. און וואו האט ער אהינגעטהון דאס צווייטע גע'פגר'טע פערדעל? ס'איז טאקע א פראגע.

אזוי שמועסענדיג, האבען עטליכע סוחרים גענומען פויקען מיט די פויסטען אין די לאדענס:

— מענדעל, מענדעל! ס'איז דאך שוין באלד נאך האלבען טאג! שוין באלד נאכן מארק און מיר דארפען די סחורה!

מענדעל רעכענט זיך אב מיט די גבירים

דערהערט יודישע קולות, האט מען דארט אינוועניג אין שטוב, ערשט פרייער אבגעאטעמט. מענדל איז, אומר-ועושה, אראב אויף איין פוס פון פיעקעליק, זיך גלייך געמאכט די באָרד און פאות און אליין געגאנגען עפענען די טיר. ער האט קוים בעוויזען אויפצושליסען, און ס'האט זיך אריינגעשאטען א גאנצע מחנה יודען, צעטומעלט און צעפאטעלט, און באלד נאכן „גוט-מארגען", זענען זיי צוגעטרעטען צום ענין און געפרעגט בלשון תמיה:

— ר' מענדל, וואו איז די סחורה?

יעדער האט איהם געריסען ביי א פאלע: ר' מענדל, ר' מענדעל! האט איהר כאטש מיין סחורה גוט פערפאקט? ר' מענדעלע, איז מיין סחורה כאטש אנגעקומען בשלום?

די רייכערע און די מעהר פערמעגליכע סוחרים האבען אויף אים אנגעשטעלט ביידע אויגען: — היתכן, מענדעל? דו ווייסט, אז מען ברויך סחורה און מ'קוקט זי אויס אויפ'ן יאהר-יריד — און דו האסט זיך גאר געלעגט אין מיטען דערינען שלאפען? —

מענדעל האט פון זיך אבגעשטויסען די שרייערס. ס'איז גענוג געווען, ער זאל טהון איין שאר מיט די שטארקע, לאנגע עלענבויגענס, אז אלע וואלען פון איהם מיט מורא זיך אבטראגען אן א זייט. מענדעל האט זיך אויסגעצויגען גלייך ווי א סטרונע און מיט א ברייטען, געזונדטען שמייכל, וואס האט זיך צעגאסען אויף זיין גאנצען פנים, האט ער זיך מילד און מיט א ווארעמקייט אין קול, אנגערופען צו די ארעמע, נעבעכדיגע קרעמער:

— רייסט נישט אזוי, טומעלט נישט אזוי און מאכט נישט קיין יעלות. איך האב יעדענ'ס סחורה גוט פערפאקט. אלע סחורות זענען בשלום אנגעקומען. ס'פעהלט גארנישט, אפילו נישט א פאדעם, אפילו נישט א שנוראוואדלע און א שפילקעלע. מענדל איז טאקע א בעל-עגלה, א פערד-טרייבער, אבער נישט קיין גנב. יעדע יודישע פרוטה איז ביי מיר טייערער ווי מיין לעבען. איך האב טאקע דאס לעבען שיער נישט גע'פטר'ט אויף די מורא'דיגע וועגען, אבער אבער ס'ווערט, חלילה, קיינעם גארנישט פעהלען. האט נישט קיין מורא.

די גבירישע סוחרים האבען נישט געהאט קיין געדולד און זיי האבען זיך צעבונטעוועט:

— וואס טויגען אונז די דרשות? גיב בעסער די סחורה! לאמיר זעהן, וואס דו האסט געבראכט? וואס דערצעהלסטו אונז מעשיות פון מורא'דיגע וועגן? מיר האבען דאך דיר בעצאהלט פאר דיין טרחה!

די גביר'ישע העזה האט שוין מענדלען ארויסגעבראכט פון די כלים, האט ער זיך צעקאכט ווי זיין שטייגער איז און געעפענט א פייער-שפריצענדיג מויל אויפן חשבון פון די רייכע סוחרים:

— דרך-ארץ פאר מענדעל בעל-עגלה! מיין לעבען האט שוין ביי אייך „פריצים", קיין ווערט נישט? צוויי וואכען יאג איך זיך שוין מיט אייער סחורה. נישט איינמאל האבען מיך די קאזאקען שיער אויף דער תליה געפיהרט... איין פערדעל איז געפאלען אויפ'ן וועג. פון לויפען און יאגעניש איבער בערג און טאל, האט עס אויסגעצויגען די קאפיטעס. איך האב געמוזט בארגען געלד אין א פרעמדער שטאדט און קויפען א נייע פערד. צי מאהן איך מיך ביי אייך, רייכע לייט, דעם היזק פאר'ן געפאלענעם פערד?

מילא, איך בין, זאגט איהר, א שומר-שכר און מיין לעבען איז קיין שמעק טאבאק נישט ווערט, אבער פאר וועמען האט דאס בידנע ארעמע פערדעל גע'פטר'ט דאס לעבען, אויב נישט פאר אייך?

די רייכע סוחרים האבען זיך איבערגעקוקט מיט שטויננדע בליקען, און איינער פון זיי האט אויסגעשאסען שוין מיט א ביסל צופיל חוצפה:

— מענדעל! אדער דו ביסט חסר-דעה, אדער מאכסט זיך משוגע און דו ווילסט „ארויסשלינגען דאס ביסל סחורה" וואס דו האסט געדארפט ברענגען אין שטעדטעל אריין. צו וואס עפעס ביסטו עס אזוי ראפטום געווארען אזא מוסר-זאגער? ע, מענדעל, מענדעל! בעהאלט בעסער נישט די גנבה אין דער יראה!

מענדלען האט זיך א מיש-געטוהן אין קאפ. דאס חסידישע פייער און התלהבות פון זיינע אמאליגע יאהרען איז אים נאך געבליבען ערגעץ אין זיין בלוט. האט זיך איהם דאס אצינד צעקאכט. ער האט זיך געפיהלט טיף בעליידיגט פון די לעצטע גביר'ישע חוצפה'דיגע ווערטער, און מענדל האט דאן א ווארף געטוהן מיט'ן קאפ צו דער זייט, וואו עס זענען געשטאנען די בע'טען און ער האט זיך צעשריגען:

— צו וועמען וואגט איהר אזעלכע גראבע רייד צו רעדען? איך פייף אויף ענקער עשירות! מיינע שטרויענע שעניקעס זענען מעהר ווערט פון אייערע רייכטימער. איך וואלט נאך נישט פערטוישט דאס מיסט, וואס ליגט אונטער מיין פאדלאגע אויף אייער גביר'שאפט...

מענדעל האט ווייטער געוואלט רעדען, אבער דא איז אונטערגעלאפען דאס ווייב חיה-רייזעל, איהם פערשטאפט דאס מויל און זיך געבעטען ביי איהם, פשוט ווי ביי א קליין קינד:

(ווייטער קומט)

י. ב. שטריימאן

דער טייך האט געריהרט.

א ווינט האט גענומען ארומטאנצען דעם בוים
ער וויל דוקא איהם דא אומווארפען;
דער טייך האט געריהרט. ער לויפט אריבער דעם שוים
און שפילט ווי אויף גאלדענע הארפען.

טאל-אפ שטעהט א וואסער ביז איבער די קני
די קרא נעמט די שלאנגען אויסקלויבען;
די זון שניידט דעם וואלקען א דורך מיט א ברי
און קלאפט אן ביי מיר אין די שויבען.

דער שניי איז צעגאנגען, די פראסט איז אוועק
די הון לויפט דעם האן שוין אנטקעגען
עס הויבט זיך דער אקער ארויס ווי רוק-זעק
דער בלי עפענט זיך אויף די צווייגען.

עס קומט שוין צופליהען דער פויגעל אהער
דער ערשטער, דער ליכטיגער זינגער
היא פערד מיינ'ס דער אקער איז ליימיג און שווער
אין צווייען וועט מוזען זיין גרינגער.

פורים - פאלקלאר

געזאמעלט און דערקלערט דורך גבריאל וויסמאן

1. פורים איז נישט קיין יום-טוב און קדחת איז קיין קרענק.

2. וועמען גאט העלפט, איז פורים א גאנץ גוטער יום-טוב און וועמען גאט שטראפט, איז קדחת א ביטערע קרענק.

3. פוריב נע סוויאטא, טראשצא נע כוואראבא (אוקראיניש — זע נום. 1)

4. פירים, ניקא טורים (ליטוויש)

5. פורים ניע סוויאטא (ווייסרוסיש)

6. אלע ימים-טובים וועלען בטל ווערען, נאר פורים וועט בלייבען.

7. חנוכה און פורים ווערען די ארימעלייט עשירים (ווייל חנוכה בעקומען זיי „חנוכה-געלד" און פורים — „פורים-געלד")

8. אז עס קומט פורים, פערגעסט מען אן אלע יסורים.

9. נישט אלע פורים טרעפט א נס... (שטאך - ווערטעל צו איינעמען, וואס דיהמט זיך, אז עס איז איהם געראטען צו כאפען א גוטען שאנס אדער א גרויס פערדינסט. געמיינט — נישט אלע מאהל געלונגט).

10. ס'טרעפט איין מאהל אין פורים (זע דערקלערונג נ' 9).

11. שמחת-תורה און פורים זענען אלע חסידים שיכורים (ס'רוב חסידים לאזען זיך דעמאלט וואויל געהן און כאפען אריין אן איבעריג שנעפסעל...)

12. יאקי פורים, טאקי ליל שימורים (וואס פארא פורים, אזא פסח).

13. אז מען האט אויף פורים יסורים, האט מען אויף פסח — חושך. (פגל. נום. 12).

14. אז ס'רעגענט אין פורים, איז שושן-פורים גאס (די דערקלערונג איז, מיין איך, פשוט: נאך א רעגען איז, ס'רוב, אויף צומארגענ'ס נאס. דאס ווערטעל האט אויך אן אויסגעלאסענעם זין.)

15. אז מ'האט א שלעכטען פורים האט מען א גוטען שושן-פורים. (פגל' „אז מ'האט א שלעכטען שבת, האט מען א גוטען זונטאג". געמיינט, מסתמא, די ארימעלייט, וואס זענען שטארק פערנומען דעם פורים'דיגען טאג ביים צונויפנעמען נדבות, מאכען זיי זיך דערייבער די סעודה אויף צומארגענ'ס).

16. פורים זענען אלע שיכורים ניכטער.

17. א גאנץ יאהר שיכור און פורים ניכטער (ווערט געבראכט אויף איינעם, וואס האט א טבע צו טהון אלץ פערקעהרט. ד. ה. — נישט אין דער פאסיגער צייט).

18. פורים נאך דער סעודה איז אפילו קיין הונד נישט הונגעריג.

19. א גאדעל איז זיס און האניג איז שפיצ'יג — קלאפט מען שופר און מ'בלאזט המנ'ען. (צו איינעמען וואס זאגט א נארישען תירוץ).

20. איבער דעם בלאזט מען המנ'ען און מען קלאפט שופר (זע דערקלערונג נום. 19)

21. מען הערט איהם ווי המן דעם גרעגער.

22. מען הערט די מגילה ווי דעם רב, דעם רב — ווי די מגילה, און ביידע אין איינעם — ווי דעם פאראיאהריגען שניי.

23. איין מאהל אין יאהר איז פורים! (ד. ה. — מ'קען זיך פערגינען. פגל' „איין מאהלצייט קען מען עסען מיט'ן קיסר צוגלייך")

24. א גאנז האט געהערט די מגילה, דארף מען ארויסטרייבען פון דער קהלה (ווייל דאס גענזען-פלייש שמעקט שוין דאן נישט איבעריג גוט)

25. א גאנצע מגילה (ווען מ'דערצעהלט א לאנגע, נודנע מעשה)

26. ווי קומט המן אין דער מה-נשתנה? (ווען איינער מישט אויס צוויי זאכען, וואס קומען גארנישט אייגם צום אנדערען)

27. ער איז מלא המן (שטארק אין כעס — מענדעלע מוכר ספרים ב'] „הבהמות" ז. 27)

28. זיך נוקס זיין ווי אין המנ'ען (ספעקטאר: „יודישע וועלט", ווילנא תרס"ג ז' 132)

29. ס'איז נישט אזוי מאהבת מרדכי ווי משנאת המן (מען טהוט נישט אזוי פיעל צוליב דעם פריינד, ווי מען וויל דערמיט דעם שונא טרעפען)

30 ויבא המן! (אויף אן אומגעריכטען גאסט, וואס מען זעהט איהם נישט גערן)

31. „ויבא המן", מאכט רש"י: „טשארט יעווא פריניאס" (דער טייהעל האט איהם געבראכט)

32. גרויס ווי המן אין די ליטא (פאראדיע אויף „תליה")

33. געמאכט א מיטאג פון פורים-ברעקלעך (דאס מיינט — אהן גרויסע שפייזען, נאר פונ'ם אויסקראצעכץ-שריים וואס איז געבליבען פון דער פורים'דיגער סעודה. זעה: „שטאפלען" פון ד"ר מאקס ווינרייך: דאס קורלענדער יודיש א. נ. פורים-ברעקעל, זייט 228)

34. ס'זאל דיר דונערען אין בויך, ועסטו מיינען, אז ס'איז א המן-קלאפער (קאטאוועסדיגע קללה)

35. אז א טויבער הערט א גרעגער, מאכט ער א ברכה איבער א דונער (שפאסיג)

36. אהן קניידלעך איז קיין פסח און אהן קרעפלעך איז קיין פורים.

37. קראוויעץ לפורים (אזוי רופט מען א שלעכטען שניידער, וועלכער האט ארבייט פון פורים ביז פסח.)

38. וואס איז דעם אינדיק א חילוק, צי מען קוילעט איהם אויף פורים, אדער אויף פסח? (אזוי זאגט איינער, ווען מ'לעגט איהם פאר צוויי ברירות, ביידע שלעכטע)

39. א סעודה כיד המלך (מיט דער ברייטער האנד)

40. זיי נישט קיין ויזתא! (זיי נישט קיין נאר)

41 א גוטען פורים גאט'ס גרוס (צו איינעמען, וואס האט ליב אריינצופאלען יענעמען אין די רייד. פרגל' „גוט-שבת קאזע". מיט דעם ווערטעל בעגריסט מען אויך אין שפאס קליינע קינדערלעך. א חוץ דעם האט אויך דאס ווערטעל אן אויסגעלאסענעם זין. אבער אין דעם פאל קומט נאך צו א געגראמטע שורה)

42. מיט א קאץ שיקט מען קיין שלח-מנות פרגל' „נאך קיין פוסער")

43. א גוטען פורים זאלען אונז גאט געבען, איבער א יאהר — זאל מען בעסער'ס דערלעבען. (ווינטשעניש)

מגילה = סימבאליק.

אונזער יודישע געשיכטע איז אייביג ניי און צאפלדיג אקטועל. שטענדיג זענען די זעלבע מיטלען בענוצט געוואָרען געגען אונז און ווען מען לייענט אונזערע אַלטע ספרים, שוועבען פאַר אונז די היינצייטיגע גיפטמישערישע אַנטי יודישע פראַיעקטען און רעדעס.

די טערמינאָלאָגיע, די שפראַך איז אַ צווייטע, אָבער שטענדיג איז עס פרייע איבערזעצונגען פון אונזער אַלטער מערטיראָלאָגיע.

• • •

מיר נעמען די מגלת־אסתר אין האַנד און שוין בעגעגנען מיר דעמאָראַלישע סטטיגקיים פון די נעסטארס פון אנטיסעמיטיזם, שוין זעהען מיר, אַזוי דאַן ווי היינט, האבען די המנ'ס בעקומען די אינקוויזיציע־רעכט דורך נידריגע און נישט עטישע מיטלען, אַ דאַנק וועלכע זיי האָבען די הערשער און פעלקער גענצליך דעמאָראַליזירט, בעקוימענדיג אַזוי אַרום די מעגליכקייט די ערנידריגסטע לענדער אונטערצוואַרפען זייערע אונגעצוימטע אינסטינקטען.

די ערשטע בעראַטונג, אין וועלכער המן, דער פאטער פון היינטיגען הילעריזם, האָט אנטהייל גענומען, איז געוועזען ביים געריכט איבער די קעניגען ושתי, און שוין דאַן האָט דער ממוכן, צי המן, פאָרגעלייגט דעם קעניג אַנ'אָנבאָט פון אַ שענערער פרוי. ער האָט נישט געזאָרגט מען זאָל ושתי בעשטראָפען, נאָר: ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה ממנה. דער קעניג זאָל בעקומען אַ פיינערע און שענערע פרוי און קעניגין ווי די איצטיגע.

דאָס איז שטענדיג די פיזאָנאָמיע פון די מאָרקוועמאָדעס אין אַלע צייטען. דער ערשטער אָנבאָט, איז אַנ'אָנבאָט פון געפאַלענקייט וואָס דערגרייכט ביז סעקסועלע, אָדער זאָגאָר האָמאָסעקסועלע פערברעכענס.

אויך אין די לעצטע צייט האָבען מיר דאָך געהאַט אַנ'אָבקלאַנג פון דער הי־לעריסטישער חבריה, וועלכע האָט זיך געגענזייטיג אומגעברענגט, בעשולדיגענדיג זיך אין האָמאָסעקסועלע פערברעכענס (ריימס און קאָמפּאַניע).

דער בעט־אָנבאָט פאַרן קעניג דורכן אורשעפער פון נאַציזם וואָס ווערט דערמאָהנט אין אונזער אַלטער טויזענדיעהריגע מגלת־אסתר, ווערט אַלזאָ דורך זיינע שפעטערדיגע נאָכפאָלגער געשמאַק עקספּלואַטירט און פאָרטגעזעצט.

• • •

אָדער מיר לעזען ווייטער, ווען מרדכי ערשיינט פאַר אונז אַלס רעטער פון קעניג און פערסי'שן פאָלק. ער האָט ענטדעקט די אַטענטאַטער בגתן ותרש און דאַדורך פערזיכערט פרידען אין לאַנד.

דער פאַקט איז דורך דעם קעניג בעטראַכט געוואָרען אַלס אונגעהויערע לייסטונג, אַזוי, אַז דער קעניג האָט די לייסטונגען פון מרדכי געהייסען אריינשטעלען אין די פערסישע היסטאָריע, אין וועלכער מרדכי זאָל פיגורירען אַלס פאָלקס־ און קעניג־רעטער אויף אייביגע יאַהרען. ויכתוב בספר דברי הימים לפני המלך.

ווייזט אויס, אַז דאַן האָט געהערשט אַ ליבעראַלע בעציהונג צו אַלע בירגער אָהן אונטערשיד פון גלויבען און נאַציע. יעדען'ס לייסטונגען זענען אָביעקטיוו אָבגעשאַצט געוואָרען לויט זייער ווערט. און אויב דער יוד מרדכי האָט געראַטעוועט דאָס לאַנד דורכ'ן ראַטעווען דעם קעניג, איז עס ווי געהעריג — אָהן שים פאַראורטיילען אָבגעשאַצט און פערצייכענט געוואָרען אַלס מוסטער־טהאַט אין די היסטאָריע.

די קאָרעקטע און גערעכטע בעציהונג האָט זיכער געשטאַרקט די פּאַטריאָטישע געפיהלען פון די יודישע בירגער פאַר זייער לאַנד, וועלכע האָבען מיט אַלע מיטלען שטענדיג דאָס לאַנד און דעם קעניג בעשיצט.

דאַ הויבט זיך אָבער אָן דאָס אַנטיסעמיטישע רעדעל צו בעוועגען. ווייזט אויס אַז דער שטאַרקער פּאַטריאָטישער געפיהל פון די יודישע בירגער האָבען פּאַראַליזירט און געהעמט די פערש'ידענע עגאָיסטיש־נידריגע צוועקען פון איינזיגע געפּוירענע פּערסיאַנער־דיגנישאַרן, וועלכע האָבען דעריבער געזוכט וועגען ווי פּטור צו ווערען פון די פּאַטריאָטיש יודישע וואַכזאַמקייט און מלוכה־שוץ און...

דער נעכסטער פּסוק נאָך ויכתב בספר דברי הימים לפני המלך, הויבט זיך אָן אחר הדברים האלה גדל המלך אחשורוש את המן בן המדתה.

שוין די נאָהנטקייט פון די פּסוקים ווייזט אַן אויף דעם ענגען צוזאַמענבונד צווישען די ביידע געשעהענישען; דאָס בעצייכענען מרדכי אַלס היסטאָרישער רעטער האָט נישט געלאָזט רוהען די אַלע פעכר'שע המנ'ס, די אונטערערדישע אונטערמינירער און ס'האָט זיך געשאַפען אַנ'אַנטי־יודישע בעוועגונג, וועלכע האָט שוין פערשטאַנען ווי צו בעקעמפען דאָס פּאַטריאָטיש לייסטענדע יודענטהום.

מען האָט אָנגעהויבען מיט אַ ציעל פון הויבען דעם עקאָנאָמישען וואוילשטאַנד, דיסהאַרמאָניע־מאָטיווען, געזעץ־שעדיגער ואת דתי המלך אינם עושים. און זאָגאָר געלד פּערשפּראַכען: עשרת אלפים ככר כסף, ביז מען האָט אויסגענאַרט צוריק אי דאָס געלד און די יודען זענען אויסגעליפערט געוואָרען פראַנקאָ אָהן־געלד. הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעינך. האָבען מיר דען אין מאָדערנעם דייטש־לאַנד נישט דעם דערמאָהנטען פּרעצעדענס. דער פיהרער איז אַרויס אויף די אַרענע נאָך די רעטונג'ס־אַרבייט פון ראַטענוי, צוזאַגענדיג עקאָנאָמישען וואוילשטאַנד. דער צוגעזאָגטער אויפבליה האָט זיך אויסגעלאָזט, מען שפּייזט זיך מיט פּוטער סוראָגאַטען, דאָס כסף איז שוין לאַנג נישט דאַ, נאָר דאָס פאָלק, דאָס פאָלק ווערט געפייניגט מיט קאָנצענטראַציע־לאַגערען א. ד. ג. והעם לעשות בו כטוב בעינך.

אליין וואוינט מען אין לופט־שלעסער, לעגענדאַרע מאַלאַצען און דאָס פאָלק שמאַכט אין די אַרבייטס־לאַגערען אונטער אַ מיליטערישען רעושים.

• • •

דער ספּילאַג איז אויך נישט בלויז קיין אסתרי'שער, נאָר אַנ'אַלט — און אייביגער לויט'ן כלל פון פאָלקס ווערטעל: לאַכען, לאַכט דער ווער עס לאַכט דער לעצטער. די מגלת אסתר בעצייכענט עס מיט ויתלו את המן על העץ אשר הכין למרדכי. אויף דעם זעלבען בוים וואָס היט: ער'ס פּראַטאטיפּ האָט געוואָלט אויפהענגען דאָס יודענטהום אין דער פערזאָן פון מרדכי איז ער אליין אויפגעהאַנגען געוואָרען.

בײשפּילען זענען אין די יודישע געשיכטע ספּרהאַנען גענוג. זאָגט דען דער צאַר מיט זיינע הענקער נישט אומגעקומען דורכ'ן זעלבען צורייצטען המון, וועלכער איז דורך איהם אויף יודען אָנגערייצט געוואָרען. א. ד. ג. א. ד. ג.

אהרן פריידענטהאַל.

האַלאַ, האַלאַ, דאַ רעדט שושן = הבירה!

גרויסע יודען־דעבאַטע אין פּאַרלאַמענט פון פרס ומדי — דער באַל ביי המן הרשע און דער טרויער ביי יודען — גרויסע דעמאָנסטראַציע אויפן קבר פון ושתי המלכה — דעם פּרעמיערס ווייב, זרש האַלט אַ הספד מיט רעוואָלאַציעס — די עצות פון דלפון און ויזתא

(סטענאָגראַפישע פורים־בעריכט פון אַמאָליגען פערסיע)

פון **בן־דוד.**

לכבוד פורים האָט אונזער קאָרעספּאָנדענט פון מרחקים צוגעשיקט אַנ'אַקטועלען בעריכט וועגען די גרויסע פורים־געשעהענישען אין אחשורש'ס מדינה.

אונזער קאָרעספּאָנדענט שרייבט בזה הלשון:

אין אַ צייט ווען איבער אַלע עקען וועלט פאָהרען אַרום קאָרעספּאָדענטען פון פערשידענע צייטונגען און זיי בעשרייבען זייערע איינדרוקען וואָס זיי זעהען אין אַזיע, אַפריקא און אַפילו אין דזשונגעל'ס; אין אַ צייט ווען מ'זוכט ניי'ע לענדער און טעריטאָריעס, דווקא אין אַזאַ צייט האָב איך זיך אַריבערגעכאַפּט קיין פרס ומדי, אין אַלטען, גאָר אַלטען פערסיע הייסט עס, פון וואַנען כ'וויל אויך איבערגעבען וואָס כ'האָב געהערט און געזעהען.

ווען כ'בין אָנגעקומען אהער איז גראָד געווען ערב פורים. ס'איז געווען זוניג, וואַרים, פּשוט אַ מחיה. מענשען האָבען געאַרבייט און אַלץ איז זיך געגאַנגען זיין נאָרמאַלען וועג. כ'האָב אויך דאָרט געטראָפען אַ היבש ביסעל יודען, וואָס האָבען זיך נישט געהאַט אויף וואָס צו בעקלאָגען. פערקעהרט, מ'האָט זיי דאָ געגעבען „פּראָוועס", צוגעלאָזט אומעטום און זיי ווערען בעטראַכט פּאַרלאַיאַלע און טיכטיגע בירגער. אין לאַנד איז שטיל, רוהיג, איינער מיטן צווייטען לעבט בשלום. אַט גרייט מען זיך צו אַ גרויסען באַל, וואָס דער קעניג אחשורוש גרייס־צו פאַר הויכגעשטעלטע פּערזענליכקייטען און פאַר אַלע מלוכה־מענער פון 127 מדינות, וואָס הגם זיי עגזיסטירען פאַר זיך גאַנץ אויטאָנאָם, זענען זיי אָבער פעדעראַטיוו פערבונדען מיט דער מעטראָפּאָליע, וואָס הייסט שושן־הבירה, וואו עס שטעהט דער טראָהן פון דעם וועלט־הערשער אחשורוש. הונדערט מיט זיבען און צוואַנציג מדינות זענען איהם אונטערטעניג און כמעט אַזוי פיעל ראַסען און פעלקער דיענען געטריי זיין קרוין. און דאָך פיהלט מען נישט און מ'זעהט נישט דעם אונטערשיד פון איין ראַסע צו דער צווייטער, און פון איין פאָלק צום צווייטען. אַלע שעצען זיך געגענזייטיג, אַלע האָבען זיך ליעב און אַלע רעספּעקטירען דעם קעניג. ווייל אויך ער מאַכט נישט קיין אונטערשיד פון איין פאָלק צום צווייטען און אַפילו נישט פון מענש צו מענש און זיינע געזעצען זענען פאַר אַלעמען גלייך.

דער באַל, וואָס דער קעניג האָט פּעראָרדענט צו אַראַנזשירען, האָט אויך געהאַט אַ צוועק, כדי זיך פּערזענליך צו בעקענען מיט די שרי המדינות, וואָס אינטעליגען זיין מאַכט, הערען זייערע שפּראַכען, קענען־לערנען זייערע כאַראַקטערען און מנהגים.

האָט זיך דאָס געטומעלט מיט'ן קעניגליכען באַל אין פרס ומדי! ווער איז נישט געווען? אַפילו אונזער יודישע פּאַרלאַמענטאַרישע רעפּרעזענטאַנץ מיט מרדכי בראַש זענען געווען פערבעטען און טאַקע געקומען אויך אויסגעפוצט אין בגדי־מלכות מיט אָרדענס און פעררדינסט־אויסצייכנונגען בעהאַנגען.

ס'איז געווען יענער באַל. כ'בין אייך נישט אימשטאַנד צו שילדערען. ס'איז געווען עין לא ראתה. שטעלט אייך בלויז פאַר 127 מינים אַנטועכצען, נאַציאָנאַלע טראַכטען, 127־ערליי געריכצען, מאכלים. אַפילו יודישער טשאָלענט און קוגעל האָט נישט געפעהלט. ס'איז אַפילו געווען אַ יודישע קיך איינגעפיהרט, פון דער סאַמע ריטועלער שחיטה מיט'ן הכשר פון דאַבינאַט, נישט מעהר אַ פּאָר יודען האָט דוקא געצויגען דער רייכער, פּיקאַנטער אויסוואַהל פון די 127 מאכלים און זיי האָבען אַ שמעק געטוהן אומעטום און פערזיכט דעם טעם פון אַ סך שיסלען... ס'איז געווען אין אונס און יעדער האָט געקענט טוהן וואָס זיין הארץ האָט בעגעהרט.

מיט איין וואָרט דעמאָקראַטיע פון פולסטען זין פון וואָרט.

בלויז פאַר די מענשען פון דער צייטונגס־בראַנזשע האָט זיך געצויגען דער מלכות'דיגע־סערווירטער טיש אויף עטליכע קילאָמעטער. עס זענען דאָ געווען פּערטרעטען קאָרעספּאָנדענטען פון אַלע אויסלענדישע צייטונגען וגם אני הקטן בתוכם. אַ חוץ די אינלענדישע פון די 127 מדינות. די טעלעפאָנען, טעלעגראַמעס און די ראַדיאָ־סטאַציעס האָבען נישט גערוהט 180 טאָג און 180 נעכט. ס'זענען געפלויגען בעריכטען פון וואָס יעדעס מאכל און יעדע פּאַטראָוועס איז געמאַכט געוואָרען; וואָסערע קליידער און טואַלעטען מ'זעהט דאָ אַלץ; אין וואָסערע כלים מען עסט און מען טרינקט און צום סוף איז געקומען די אמת'ע סענסאַציע: די קעניגין ושתי האָט אָבגעזאָגט צו ערשיינען אויפ'ן באַל פאַר דער הויכער געזעלשאַפט אין איהר גאַנצער פּראַכט און נישט געוואָלט ווייזען איהר שענקייט, טראָץ דעם בעפעהל פון קעניג. די צייטונג'ס־מענשען זענען אַרומגעלאָפען פּשוט ווי וואָהנזיניגע. זיי זענען אַרומגעלאָפען ווי צעמישט, וועלענדיג דערגעהן די געהיימניס פון דעם געוואַלדיגען ראָמאַנטישען אינצידענט. מ'האָט געלאָזט אין דער וועלט פערשידענע צייטונג'ס־קאַטשקעס (פערשטעהט זיך, אַז אין לאַנד גופא האָט די צענזור גוט בודק געווען און נישט דורכגעלאָזט קיין קאָמפּראָמיטירענדען מאַטעריאַל) עקסטרא פונקען־דעפּעשען צו זייערע צייטונגען, אַז די קעניגין ושתי האָט געפיהרט אַ ראָמאַן אין געהיים מיט'ן פּרעמיער המן און דערפאַר האָט זי זיך נישט געוואָלט בעווייזען אויפ'ן באַל אין איהרע חוה־קליידער. די דאָזיגע ידיעה האָט אין אויסלאַנד געמאַכט אַנ'אויסערגעוועהנליכען רושם. זרש'ל, המנ'ס ווייב, די פּרעמיערשע האָט זיך דערוויסט דערפון און זי האָט געברענט פון אייפערזיכט. זי האָט געקריצט מיט די ציינער און געשריגען. ווי נאָר ס'איז אַרויס אַ דעקרעט, אַז ושתי איז בעזייטיגט געוואָרען און פון אַלע צוויפּגעזאַמעלטע שענע מיידלעך, איז אויסגעוועהלט געוואָרען אסתר, וועלכע איז געוואָרען קעניגין אויף ושת'ס אָרט. — ווען דאָס איז געשעהען, האָט ערשט זרש'ל געפעפנט ס'מויל און אַרויס מיט אַ גאַנצע רעוואָלאַציע, אשר בכן די גאַנצע מעשה מיט ושתי איז אַ יודיש שטיקעל אַרבייט; אַז דאָס האָט מרדכי געשטעקט דערין, אַז ושתי זאָל מורד זיין במלכות, כדי מ'זאָל זי הרג'ענען און דאַן וועט ער אינטערוקען זיין שענע קוזינקע אסתר'קע און אַזוי אַרום ווערען דער גאַנצער מאַכער אין קעניגליכען הויף, ביז ער וועט ענדליך פּערכאַפּען די גאַנצע מאַכט. צו־ערשט וועט ער אַרויסשטויסען איהר מאַן, איהם מאַכען אויס פּרעמיער־מיניסטער און ער וועט פּערנעמען זיין אָרט, און נאָכהער וועט ער אַראָבוואַרפען דעם קעניג אַליין און זיך ערקלערען אַלס הערשער.

מ'האָט נישט מעהר געברויכט. מאַדאַם זרש האָט געוואָרפען דעם ערשטען לאָזונג און ער איז באַלד אונטערגעכאַפּט געוואָרען פון דער שושן־הבירה'דיגער פּרעסע, וועלכע האָט געמאַכט אַנטיסעמיטישע שטימונג און געהעצט די בעפעלקערונג פון הדו ביז כוש. מ'האָט אויסגעטראַכט אויף יודען כל דבר אָסור און ס'האָבען זיך געשיט פון אַלע זייטען פּלענער און פּראָיעקטען, ווי אַזוי מ'זאָל פון די יודען פּטור ווערען. דער ערשטער מאַסען־אַרויסטריט איז געווען דער גרויסער דעמאָנסטראַציע־צוג, וואָס זרש האָט אָרגאַניזירט און איהם אַוועקגעפיהרט אויף ושתי'ס קבר. דאָרט האָט די המנ'טע מספּיד געווען דער פּערשטאָרבענער קעניגין, און בעוויינענדיג זי, וואָס זי איז יונגערהייט פון דער וועלט אַוועקגעגאַנגען, האָט זי געוואָרפען די שולד אויפ'ן יודישען מלוכה־מאַן מרדכי, אָנגעבענדיג אַזאַ פייערליכע שבועה:

— איך שווער, אַז דער יוד מרדכי האָט אומגעבראַכט די קעניגין און נישט קיין אַנדערער. מרדכי דער יודישער מכשף, האָט דער קעניגין געגעבען צו טרינקען, מכלומרשט אַלס אַ געזונדהייט'ס־רפואה, אַזאַ מין וואַסער, פון וואָס ס'האָט איהר אַרויסגעשפּראָצט אויפן שטערן אַ האָרן. ער האָט דאָס געמאַכט מיט פּרעמעדיטאַציע, וויסענדיג אַז אין פּאַראַויס, אַז עס קומט דער באַל, אויף וועלכען די קעניגין וועט אַרויסגערופען ווערען. ער, דער מרדכי'לע, דאָס כיטרע יודעל האָט זיך אַלץ בעפּאַר דערוויסט און ער האָט טאַקע צוגעגרייט זיין טייוואָלישען פּלאַן ווי אַזוי אָבצוּרוימען די קעניגין פון וועג און אויסצוסעווען אַ וועג פאַר זיין אסתר'קע. ס'האָט זיך איהם גלענצענד איינגעגעבען. געדענקט קעניגין, אַז צוליב די יודען ליגסטו יעצט און פוילסט אין דער ערד. מאַהן אַ פּערגעלטונג אויבען אין הימל פאַר דיין עוולה און מיר וועלען דאָ אויף דער ערד נעמען נקמה אין די פּערשאָלטענע יודען —

און זרש האָט געהאַלטען וואָרט. צוריקגעהענדיג פון ושתי המלכה'ס קבר, האָט מען אויסגעהאַקט שויבען פון יודישע געשעפטען און מ'האָט געשריגען: נידער מיט די יודען, אַרויס פון דאַנען!.

שפּעטער איז נאָך ערגער געוואָרען די יודישע לאַגע. פון אַלע יודישע דעפּוטאַטען און פּאַרלאַמענטאַריער איז געבליבען איין מ ר ד כ י. דאָס איז געווען דערפאַר, וואָס ער האָט איינמאָהל געראַטעוועט דעם קעניג. האָט ער טאַקע געהאַט צו זינגען און צו זאָגען. אַלע מאָנטאָג און דאָנערשטאָג געלאָפען אויף אינטערווענצען, אָבער זיי האָבען שוין נישט געהאָלפען אויך.

איינמאָהל אויף אַ יודען־דעבאַטע אין פּאַרלאַמענט פון פרס ומדי, האָבען די המניסטען געדינערט, אַז כ'זאָל די יודען אַרויסטרייבען פון לאַנד ס'זאָל פון זיי קיין זכר נישט בלייבען. די המניסטישע פּאַרטיי, וועלכע איז אַגב געווען די שטאַרקסטע פּאַרטיי אין פּאַרלאַמענט האָט ממש געשטורעמט, אַז שוין, אַט שוין זאָל דאָס געשעהן. איין רעדנער נאָכן צווייטען האָט געשיט פעך און שוועבעל, אַז זיי זענען בלוט־זויגער'ס, שווינדלער, פּערדערבער און שפּיאָנען. די יודען האָבען מאָנאָפּאָליזירט אַלץ: די קונסט, די ליטעראַטור, די מעדיצין, די גאַנצע וויסענשאַפט, דעם האַנדעל, די מלאכה. זיי בעזיצען ס'גאַנצע געלד און זילבער. אַלע פינאַנסען ליגען אין זייערע הענד און די עכטע בירגער, די ריינע אַריער פון פרס ומדי זענען ביי זיי שקלאַפען און קנעכט.

דאָ איז אויפגעשטאַנען המן, דער פּרעמיער אַליין און האָט געהאַלטען אַ גרויסע עקספּאָזע, אַז יודען זענען די,

ענדע אויף זייט 6)

7-יעהריג יודיש יונגעלע זיך פער'סמט מיט אמאניאק.

ביי דער פאמיליע אפעלבוים (סטאראקראקאווסקא 18) האט פאסירט א טראגישער פאל מיט איהר 7-יעהריג יונגעלע מאיר.

פרייטאג-צו-נאכט האט עמיצער פון דער פאמיליע אוועקגעשטעלט א פלעשל אמאניאק אויפן פענסטער. דער קליינשיקער מאיר אפעלבוים האט געמיינט, אז דאס איז אזא מין געטראנק און ער האט א שטארקען זופ געטוהן פון פלעשעל.

ווען דאס קינד איז אוועקגעפאלען אין מורא'דיגע יסורים האבען די שטוב-מענשען אין ערשטען מאמענט נישט פערשטאנען, וואס ס'איז פלוצלינג געשעהן. זיי האבען אבער באלד דערזעהן דעם ביטערען טעות, וואס דאס קינד האט געמאכט און זיי האבען תיכף ארויסגערופען דאקטוירים. אלע בעמיהונגען צו דערהאלטען דאס קינד ביים לעבען, האבען זיך נישט איינגעגעבען און מאיר'לע אפעלבוים איז שבת אינדערפריה געשטארבען.

געקומען נאך א נדבה און צוגע'גנב'עט א גאלדענעם זייגער פאר 400 זל.

פאראכטאגען פרייטאג איז אריינגעקומען צום היגען בעקאנטען אינדוסטריעלער ה' מאטל צמח א פאר-פאלק נאך א נדבה. די אונבעקאנטע בעטלער האבען ארויסגעוויזען אזוי פיעל דרייסטקייט, אז זיי זענען נישט געבליבען שטעהן אין קארידאר, נאר גלייך אריין אין סאלאן און זיך אליין געבעטען זעצען. זיי האבען זיך פארגעשטעלט אלס בכבודיגע מענשען און פערלאנגט א גרעסערע נדבה. דערביי האבען זיי אנגעגעבען א רייהע נעמען פון היגע בעקאנטע גבירים, וועלכע האבען זיי פיין בעהאנדעלט.

ה' מאטעל צמח האט געגלויבט די פרעמדע מענשען און איז אריין אין א צווייטען צימער נאך געלד. צוריקקומענדיק האט ער זיי געגעבען א פאר זלאטעס וואס דאס פאר-פאלק האט צוגענומען און געדאנקט.

ווען זיי זענען אוועק, האט ה' צמח דערזעהן, אז דער גאלדענער זייגער, וואס איז פריהער געלעגען אויפן טיש, איז נישטא. ה' צמך האט זיך משער געווען, אז דער זייגער איז פערשווינדען צוזאמען מיט די פרעמדע מענשען, וועלכע האבען אים אראבגערוימט פון טיש, אין דער צייט, ווען ער איז אריינגעגאנגען אין צווייטען צימער, איבערלאזענדיג זיי אליין מיט'ן זייגער, וואס ער האט פערגעסען מיט זיך מיטצונעמען. ה' צמח האט נאכגעשיקט מענשען אויפצוזוכען די צוויי „אורחים“, אבער ס'איז שוין נישט געווען קיין שפור פון זייער געביין.

וועגען דער גניבה איז געמאלדען געווארען דער פאליציי.

אלגעמיינע פערזאמלונג אין ראדאמער נ. צ. א.

(קאמוניקאט)

פערגאנגענעם שבת איז אין נייעם לאקאל פון ראדאמער נ. צ. א. פארגעקומען אן אלגעמיינע פערזאמלונג פון די מיטגלידער.

די פערזאמלונג האט געעפענט ראטמאן לעשטש און דאן איז געוועהלט געווארען אלס פארזיצענדער פון דער פערזאמלונג ח' זאנד און אלס סעקרעטאר ח' ראקאטש.

וועגען די טעטיגקייט פון דער פערוואלטונג גיעט אן א בעריכט דער סעקרעטאר ה' אינזש ראזענבערג. עס ענטוויקעלט זיך א לעבהאפטע דיסקוסיע אין וועלכער עס נעהמען אנטייל די חברים: נאטאן רובינשטיין, יחיאל לעשטש, ארנאלד ראזענפעלד, אינזש. ראזענבערג, יצחק פרידמאן, זאנד, סאמעלכא, האכמאן, גאטליעב און אנדערע.

בעת דער פערזאמלונג איז געוועזען צו בעמערקען, אז דער איינפלוס פון ברית-החיל אין איצטיגען מאמענט אויפ'ן לעבען פון נ. צ. א. אין ראדאם איז א גאר גרייסער. דאגעגען דער ביתר איז גאר נישט געקומען אויף די פערזאמלונג.

נאך דער דיסקוסיע איז מען צוגעטרעטען צו די וואהלען פון א נייער פערוואלטונג. די מעהרהייט פון די וועהלער האבען אנבלאק געוועהלט אויף די ליסטע, וועלכע איז אריינגעטראגען געווארען דורך דעם ח' יצחק פרידמאן.

אין דער נייער פערוואלטונג זענען געוועהלט געווארען: נתן רובינשטיין, יחיאל לעשטש, ארנאלד ראזענפעלד, אינזש. מנחם ראזענבערג, אינזש. יחיאל ביאלסקי, יעקב גאטליעב און זאנד.

דער לעצטער האט דעם מאנדאט נישט אנגענומען.

אין דער רעוויזיאנס-קאמיסיע זענען אריין: זאנד, ראכמאן און פוטערפלאם.

אין פארטיי-געריכט זענען געוועהלט געווארען: אברהם פרידמאן, מארגוליעס, גאלדבערג, שענק און ראדאמסקי.

אין די פרייע פארשלאגען איז אנגענומען געווארען צו געבען מאטעריעלע הילף די ברידערליכע ארגאניזאציעס: מסדה און נרדיה. עס איז אויך אנגענומען געווארען, אז די רעוויזיאנס-קאמיסיע זאל זיך צוזאמענקומען ווענינגסטענס איינמאהל אויף 5 חדשים, ווי אויך, אז די נייע פערוואלטונג זאל זארגען, אז דער ביתר זאל אין די נאהענסטע צייט מיטארבייטען מיט נ. צ. א.

אר.

געלאזט זיך וואויל געהן על חשבון הגביר.

מענשען זוכען היינט געשעפטען און זענען גרייט אלץ צוטוהן, כדי צו פערדינען דעם מינימום אויף חיונה. אז זיי בעקומען א בעשעפטיגונג זענען זיי דאנקבאר און פיהלען זיך גליקליך.

ווייזט אויס, אז דער סקארזשיסקער איינוואהנער אברהם יצחק קערבעל, איז נישט פון יענע מענשען, וואס פערשטעהען אבצושאצען היינטיגען צייטען וואס עס הייסט אזוינ'ס קריגען א געשעפט אין דער האנד אריין; ער האלט א פנים בעסער פון א לופט-פערדינסטעל וואס ס'קומט גרינג אין קעשענע אריין

דער סקארזשיסקער יוד קערבעל האט זיך געווענדעט צו דער פירמע „באטא“ קיין כעלמק און, פארשטעלענדיג זיך אלס אונטערנעמער האט ער פראפאנירט, אז די פירמע זאל עפענען געוועלבער צום איינצעל-פערקויף אין שידלאווצע און אין וויערזשבניק.

קערבעל האט געהאט גליק. די פירמע „באטא“ האט איהם געשאנקען צוטרוי און אסיגנירט פאר איהם 2355 זל. אויף די אויסגאבען, וואס זענען פערבונדען מיט איינארדנען אזעלכע מאגאזינען.

דערהאלטענדיג דאס געלד און א געהעריגע בעפולמעכטיגונג, האט קערבעל אנגעהויבען ארבייטען מעשים. ער זאט אנגאזשירט בעלי-מלאכות, ארבייטער. ער האט צונויפגעבראנגט בוי-מאטעריאלען אויף קרעדיט און ער האט געבויט א געוועלב, נישט בעצאהלענדיג קיינעם א גראשען. ער האט יעדען פערזיכערט, אז די פירמע „באטא“ וועט אלץ רעגולירען. קערבעל האט אויך שוין געטיילט פאסטענ'ס. ער האט גענומען ביי די יודען לייביש קערנער און מאיר מאנעלא קויציע 285 זל. און זיי מבטיח געווען, אז ער וועט זיי צונעמען אלט אנגעשטעלטע אינ'ם נייאויפגעבויטען געוועלב. אלס באטא'ס-פערטרעטער האט ער זיך געלאזט אויפנייהען א שענעם אנצוג ביים שידלאווצער שניידער אלי' שייער און נישט בעצאהלט, אפילו דעם האטעל, וואו ער האט געוואוינט, איז ער שולדיג געבליבען 150 זלאטעס.

דאס זעלבע האט ער געטוהן אין וויערזשבניק. אויף אנ'ענליכן אופן האט ער צוגענומען ביי א רייהע מענשען 690 זל.

קערבעל האט אזוי לאנג אנגעצויגען זיינע בעלי-חובות, ביז ס'האט געפלאצט. די בע'עוולה'טע מענשען אין א צאהל פון 28 האבען געשיקט אנקלאגעס צו דער פירמע „באטא“, און איהר מודיע געווען, אז קערבעל האט ביי זיי אויסגענארט געלד אויפן סמך פון דעם, וואס ער האט זיך פארגעשטעלט פאר איהר פערטרעטער. אויף דער אינטערווענץ פון דער דירעקציע פון דער פירמע „באטא“, האט זיך מיט'ן אפעריסט פערנומען די פאליציי, וועלכע האט איהם ארעסטירט און איינגעזעצט אין דער ראדאמער תפיסה.

דער פראצעס איז די טעג בעטראכט געווארען אין היגען שטאט-געריכט און און איז אבגעלעגט געווארען, ווייל ס'האבען זיך נישט געשטעלט עטליכע עדות.

פון יודישען ספארט.

ס. ק. „נורדיה“ צוגעטרעטען צו דער טעטיגקייט.

ווי מיר יערען געוואהר, איז אין די לעצטע טעג דער ראדאמער נאציאנאלער ספארט-קלוב „נורדיה“ צוגעטרעטען צו זיין ספארט-טעטיגקייט אונטער דער לייטונג פון אינזש. ראזענבערג.

עס ווערען שוין געפיהרט טרענינגען פון פוטבאל און פון אנדערע ספארט צווייגען.

יונגע ספארטלער, וועלכע ווילען זיך פערשרייבען אין דעם קלוב ברויכען זיך ווענדען אין די אווענד-שעה'ן אין לאקאל פון נ. צ. א. מאניושקי 19.

אר.

האלא, האלא, דא רעדט שושן - הבירה!

(ענדע פון זייט 5)

וואס צינדען אונטער די וועלט און רופען ארויס מלחמות. די אויסלענדישע יודען זענען די גרעסטע מאגנאטען און צוליב זייערע ביזנעס וועלען זיי ווידער ארויסרופען א וועלט-קריעג און צום ערשטען חרוב מאכען פערסיע.

דא איז המן געקומען אין עקסטאז און אויסגעשריגען:

— די וועלט וועט מיר דאנקען, ווען איך וועל אויסראטען די יודען. איך הייס המן בן המדתא האגגי. נאך מיין עלטער עלטער זיידע עמלק האט געוואלט א תל מאכען פון די יודען. ער איז געווען דער ערשטער, וואס האט געקעמפט מיט זייער משה אין דער מדבר, באלד ווי זיי זענען ארויס פון מצרים בעלאדענט מיט גאלד און זילבער, וואס זיי האבען אראבגעצויגען פון די אייעלע עגיפציאנער. אביסל איז געלונגען מיין עלטער-עלטער זיידע עמלק'ן אבער נישט אינגאנצען. שפעטער האט מיין עלטער-זיידע גוג ומגוג געפיהרט מלחמה מיט זייער קעניג שאול'ן. שוין און זייער לאנד ארץ ישראל. אויף דעם עלטער-זיידען מיינעם האט זיך נישט אינגאנצען איינגעגעבען. ער האט טאקע אנגעטוהן די יודען גרויסע צרות, אבער זיי האבען איבערגעהאלטען. איך אבער דאס אייניקעל פון גרויסען העלד גוג ומגוג, וועל פערענדיגען דאס, וואס מיין זיידע האט אנגעהויבען. איך וועל שוין מיט די יודען א סוף מאכען. מיט מיר וועלען זיי שוין גארנישט אויפטהון. פערלאזט אייך אויף מיר ה"ה דעפוטאטען —

דערמיט וואלט זיך די דעבאטע פערענדיגט. מ'האט אבער געמאכט אנ' אויסנאם פאר דריי דעפוטאטן צו נעמען נאך א ווארט. דאס זענען געווען זרש, מיט דלפון און ויזתא, המנ'ס קלוגע אשה מיט זיינע צוויי לייטישע זונדעלעך. זרש האט פארגעשלאגען אנצונעמען דעם אריער-פאראגראף און די רעזאלוציע אונטערטראגען דעם קעניג אונטערצושרייבען. דאן וועט דער קעניג אליין זיך אנשטויסען, אז ער ברויך משלח זיין די יודישע קעניגין אסתר פון פאלאץ. דערצו דארף מען ארויסגעבען א געזעץ, וואס זאל פערוועהרען יודען צו האלטען זייערע דינים און נישט לאזען זיי אבצוהיטען יודישקייט.

דלפון איז ארויס מיט אנ'אינטערפעלאציע, אז מ'זאל צונעמען ביי יודען קודם-כל ס'געלד, אלע מאיאנטקעס און אלץ וואס זיי פערמאגען. דאן וועלען זיי ממילא זיין טויט, ווייל עני חשוב כמת און זיי וועלען אנטלויפען. אז מ'וועט זיי מאכען פאר ארימעלייט, אז מ'וועט זיי אונטערשניידען די פרנסות און זיי וועלען נישט האבען פון וואס צו לעבען וועלען זייערע ברידער פון אויסלאנד מוזען פאר זיי אויסגעפונען נייע לענדער, נייע טעריטאריעס, וואו זיי זאלען עמיגרירען.

דא איז אבער אויפגעשפרונגען ויזתא און פראטעסטירט געגען זיין אייגענעם ברודער, אז זיין פראיעקט טויג אויף כפרות. ניין — האט ויזתא אויסגעשריגען — די יודען טאר מען נישט ארויסלאזען. ס'איז א טייער קיהעלע. מ'קען מעלקען און מעלקען אהן א סוף. צונעמען ס'געלד ביי זיי — דאס געוויס; ארויסשטויסען זיי פון אלע עקאנאמישע פאזיציעס — אדרבא ואדרבא; ארויסטרייבען — דאס נישט. פערקעהרט, דווקא האלטען זיי דא מיט אייזערנע צוואנגען, ווייל דאן וועלען די אויסלענדישע יודען מוזען אהערשיקען געלד פאר זייערע ברידער און ס'וועט פשוט פליסען אין אונזער לאנד אריין א גאלד-שטראם. יא, איך בין געגען צו-נעמען ביי יודען די בירגער-רעכט. מ'קאן זיי אלץ געבען, נאר נישט קיין ברויט. זאלען זיי האנדלען, זאלען זיי האנדלען, אבער פערדינען זאלען זיי נישט. זאלען זיי ארבייטען, נאר האבען זאלען זיי ביז צום מויל; זאלען זיי לערנען און שטודירען, אבער ציהען פראקטישען נוצען פון דעם — דאס נישט. איין זאך זאלען זיי מעגען טהון: עסען און פאר יעדען ביסען ברויט זאלען זיי גוט בעצאהלען; די יודישע פינאנסעריע אין אויסלאנד וועט שוין שיקען אויף דעם גאנצע וואגאנען געלד. זי וועט אונז פשוט בעטען מ'זאל נעמען ביי איהר דאס גאלד און זילבער. שאדט נישט, מיר וועלען גארנישט צולעגען, אז מ'וועט האלטען די יודען אויף קעסט אין אונזער לאנד. —

דער יודישער דעפוטאט מרדכי איז געזעסען און געשוויגען. זיין הארץ איז איהם געווארען צעריסען אויף שטיקער זעהענדיג וואסערע גזירות. פלענער און פראיעקטען ס'ווערען ארויסגערוקט געגען יודען. ער האט זיך נישט געקאנט בעהערשען און אויסגערופען:

— איך אפעליר צו אייך, חכמים פון פרס ומדי, איהר זאלט נישט טהון קיין שלעכט'ס די יודען. מיר האבען געבלוטיגט פאר'ן לאנד, געבויט און געשאפען. מיר זענען איבערגעגעבענע בירגער פונקט ווי איהר. איך ראט אייך, נישט אנצוווענדען געגען אונז קיין רשעות, ווייל צוזאמען מיט אונז יודען, וועט איהר אויך רואינירען דאס לאנד. געדענקט מיינע ווערטער און פערשרייבט זיי אייך.

מרדכי האט געוואלט נאך עפעס רעדען, אבער מ'האט איהם פערשריגען, מ'האט געלאכט און חוזק געמאכט פון איהם. ער האט געמוזט איבעררייסען זיינע רייד און צום סוף זענען אנגענומען געווארען אלע פארשלאגען פון המנ'ענען און זיינע בנים.

המן האט געפראוועט א באל און ביי די יודען איז געווען א טרויער.

קודם כל האט מען איינגעפיהרט דעם ראסיזם. דאס איז אבער נישט געגאנגען ווייל ס'איז אויסגעקומען, אז פיעל מיניסטארען און אויך דער קעניג אליין זאלן זיך גט'ען מיט זייערע ווייבער און אויף דעם האבען זיי נישט געוואלט בעשטעהן. ס'האבען זיך אויך געבונטעוועט געגען דעם פיעל פון די אריסטאקראטיע און די העכסטע מלוכה-מענער, וואס האבען געהאט יודישע באבעס. אלזא דער אריער-פאראגראף מיט דער ראסען-טעאריע איז קאמפלעט דורכגעפאלען; האט מען זיך גענומען צום צווייטען פלאן: צו ויזתא'ס, אבער אויך דא איז געקומען צו אנ'ענטוישונג. מ'האט די יודען מאטעריעל איינגעבראכען און קיין געלד פון די אויסלענדישע יודען איז נישט געקומען. דער נייער אנטי-יודישער קורס האט גורם געווען דערצו, וואס די עקאנאמישע לאגע אין לאנד איז געווארען ערגער פון טאג צו טאג; געזעהן, אז ס'איז שלעכט, האט מען זיך געכאפט צו דלפונ'ס-מיטעל: קאנפיסקירען אלע יודישע מאיאנטקעס. מ'האט געמיינט אזוי ארום צו ראטעווען די קלאגעדיגע לאגע. און, אז מ'האט געזעהן, אז אויך דאס איז א קנאפע רפואה און ס'איז ווייטער שלעכט, האט מען זיך גענומען צו די אייגענע בירגער, צו די ריינע אריער. אויך ביי זיי האט מען אנגעהויבען רעקווירירען די פערמעגענס און ס'איז געווארען דער אמת'ער ויצעקו. דאס לאנד האט אויפגעהויבן א געוואלד און געדראהט מיט א רעוואלוציע. דא איז המן געפאלען אויף אנ'המצאה, און כדי צו פארטומלען די מוחות פון פאלק און אבווענדען זיין כעס און צארן פון אים — האט ער א יסגענארט פון קעניג אחשורוש מיט קונצען א דעקרעט להרוג ולאבד את כל היהודים, אויס'צוהרג'ענען און צו פערטיליגען אלע יודען.

אין פרס ומדי איז געווארען א רעש. דאס פאלק איז געווארען אויפגעבראכט און פון אלע זייטען האבען זיך געטראגען שטורמישע פראטעסטען. דאס פאלק האט געעפענט די אויגען און איינגעזעהען, אז מיט דער געפלאנטער יודען-שחיטה, וויל המן פערדעקען דעם גרויסען חורבן, אזוי דעם עקאנאמישען, ווי דעם פאליטישען, וואס ער האט אליין געברענגט אויפן לאנד, א דאנק זיינע ווילדע אנטיסעמיטישע שטיק, און עס האט אנגעהויבען בעווארפען דעם קעניגליכען פאלאץ מיט פעטיציעס און מעמאריאלען, אז ס'זאל נישט דערלאזט ווערען צו אזא אכזריות, צו אזא בארבאריזם און צו אזא שענדליכקייט. אויך אסתר המלכה אליין האט זיך געמאלדען צום קעניג און געזאגט:

— אדוני מלך, ווי דו ווייסט, בין איך א יודישע טאכטער און לויט דיין דעקרעט אויסצוהרג'ענען אלע יודען, הייסטו אויך ארויסגעבען א טויט-אורטייל אויף מיר. נישט אבער צוליב דעם בין איך געקומען. כ'מיין נישט מיך אליין צו רעטען, נאר מיין גאנץ פאלק און איך פרעג דיך פארוואס האסטו אונז פער'משפט צום טויט? געדענקסט שוין נישט, ווי מיין פעטער מרדכי האט דיך געראטעוועט פון טויט, ווען דיינע הויף-לייט בגתן ותרש האבען דיך געוואלט פער'סמ'ענען? יעצט אדוני מלך, גיב א קוק און זעה וואס דיין קלוגער פרעמיער האט אבגעטוהן. ער האט א תל-געהאכט פון לאנד. דיינע אוצרות האט ער אויסגעשעפט אויף פראפאגאנדע-צוועקען און אויף בעוואפענען זיינע מענשען. די ווירטשאפט איז פאראליזירט, דער האנדעל איז בעגראבען און דאס פ א ל ק הונגערט. קוק ארויס. וועסטו ז ע ה ע ן ווי דאס פאלק שטעהט ביי די טויערען פון דיין פאלאץ און זיינע פראטעסט-געשרייען פערהילכען די לופט. עס דראהט א בירגער-קריעג, א ברידער-מארד. פארוואס שווייגסטו?

— — — — — — — — — —

וואס דער סוף איז דאן געווארען ווייסט איהר שוין פון די ידיעות, וואס די צייטונגען פון שושן הבירה האבען מיטגעטיילט. אויך די ראדיאס פון יענער צייט הילכען נאך אין די אויערען פון יעדען איינעם, וואס וויל הערען, וואס ס'האט זיך אבגעטוהן אין פרס ומדי. המן מיט זיינע בנים האט מען אויפגעהאנגען און זיין ארמעע איז צעקלאפט געווארען. פרס ומדי האט צוריק אויפגעלעבט און יודען איז ווידער גוט געווארען. ס'איז נאך געשעהן איין סענסאציע. ווי מען שמועסט דא אין שושן הבירה האט זיך ויזתא אבגעריסען פון דער תליה און איז אנטלאפען. וואוהין-ווייס מען נישט. מ'האט איהם נאכגעשיקט שטעק-בריעף און יודען שרעקען זיך שטארק, ווייל זיי האבען מורא ער זאל זיך ווידער נישט בעווייזען..

קאמפעטענטע וואך, דינסטאג א זיצונג פון דער נייער גמינע-פערוואלטונג אויסצוועהלען א פרעזעס.

די ניי-געוועהלטע גמינע-פערוואלטונג איז שוין קאמפלעטירט געווארען. אויפן ארט פון ה' ביניש קאמער, וועמענס מאנדאט איז אנולירט געווארען, איז אריין דער צווייטער קאנדידאט, ה' דוד שיינבוים, וועלכער האט שוין בעקומען אנ'אפיציעלע בעשטעטיגונג פון דער גמינע.

אין צוזאמענהאנג מיטן דערגענצען דעם צוזאמענשטעל פון דער פערוואלטונג איז בעשטימט געווארען א נייע זיצונג אויף דער קומענדיגער וואך, דינסטאג, אויף וועלכער די פערוואלטונג וועט ווידער אויסוועהלען א פרעזעס.

3½ מיליאן זלאטעס בעטרעפט דער בודזשעט פון דער ראדאמער שטאדט-פערוואלטונג.

די שטאדט-פערוואלטונג האט שוין פערענדיגט די ארבייט איבערן בודזשעט פון יאהר 1939/40. דער בודזשעט-פרעלימינאר איז שוין פונאנדערגעשיקט געווארען צו די ראטמענער.

אין דער גאהענסטער צייט וועט דער שטאדט-ראט געגרופען ווערען אויף א בודזשעט-זיצונג.

דער בודזשעט-פרעלימינאריום שליסט זיך, אויף ביידע זייטען פון די הוצאות און הכנסות, מיט א סומע פון דריי און א האלבען מיליאן זלאטעס.

ס'וועט זיין טשעקאווע צו וויסען וויפיעל עס בעטרעפען די יודישע סובסידיעס אין דעם מיליאנען-בודזשעט, אין וועלכען די ראדאמער יודישער בעפעלקערונג טראגט אריין א שפארעוודיגען חלק.

אבקלאנגען פון פשיטיקער פראצעס.

צום פינפדען מאהל האט זיך שוין געפונען אויף דער וואקאנדע פון שטאטישען געריכט דער פראצעס געגען געוו. רעדאקטאר פון היגען ראבאטניק, יאקובאווסקי, וועלכער איז געווארען בעשולדיגט פאר איבערשרייטען דאס פרעס-געזעץ אין צוזאמענהאנג מיט'ן פשיטיקער פראצעס.

דער פראצעס איז אויך דאס איצטיגע מאהל אבגעלעגט געווארען מחמת ס'האבען זיך נישט געשטעלט עטליכע וויכטיגע עדות;

אויף דער רשימה פון די עדות פיגורירט צוו. אנד. דער לובלינער וואיעוואדא יעזשי דע טראמעקורט.

מען דארף נישט לאזען אונטערגעהן אנ'אינסטיטוציע.

די איינציגע הילפס-געזעלשאפט אין אונזער שטאדט „עזרה", וואס האט במשך צוויי צענדליגער יאהרען אן איבעררייס אומדערמידליך געארבייט און געלייסטעט לטובת די ארעמע מאסען אין ראדאם, ווייזט לעצטענס נישט ארויס קיין טעטיגקייט.

פארשידענע סיבות און שטערונגען מצד געוויסע קרייזען, האבען דערפירט די „עזרה" צו אזא מצב, אז עס האלט שוין גאנץ נאענט פון פולשטענדיגען אונטערגאנג פון די דאזיגע אינסטיטוציע.

קיינער אבער פון די איבערגעבליבענע פארוו. מיטגלידער וויל נישט נעמען די אחריות אויף זיך צוצולייגען א האנט צום אונטערגאנג פון די „עזרה", נאך דערצו, ווען די אינסטיטוציע פארמאגט אקטיווע היפאטעקען אויף א סומע פון צענדליגער טויזענטער זלאטעס, מיט א זייער גוט איינגעארדענטען לאקאל און אינווענטאר.

גאר באזונדער געפינען מיר זיך היינט אין אזא טרויעריגען מצב, ווען מ'דארף בעזארגען איבער 2000 פאמיליעס אויף פסח.

צו דעם צוועק רופען מיר אויף דעם קומענדיגען דינסטאג אן אלגעמיינע פערזאמלונג, אויף וועלכע עס וועט ברייט ארומגערעדט ווערען אלע אנגעווייטיגטע ענינים.

ס'איז צו האפען, אז די יודישע געזעלשאפט וועט ארויסווייזען גרויס אינטערעס צו דער אינסטיטוציע און קומען מאסענהאפטט אויף דער פארזאמלונג.

דער גורל פון דער געז. „עזרה" ליגט אין אייערע הענט.

אלע ווי איינער קומט אויף די פארזאמלונג.

די אחריות איז גרויס!

אין נאמען פון די געז. „עזרה"

יצחק גרין

העכער 80 טויזענד איינוואהנער

זענען צוגעקומען אין ראדאם אין פערלויף פון הונדערט יאהר.

ראדאם צעהלט היינט קרוב 100 טויזענד איינוואהנער.

פון די לעצטענס דורכגעפיהרטע אויסרעכנונגען, שטעלט זיך ארויס, אז די צ א ה ל איינוואהנער אין ראדאם דערגעהט ביז העכער 90 טויזענד.

אין יאהר 1931 האט די ראדאמער בעפעלקערונג געצעהלט 78 טויזענד איינוואהנער.

סיט הונדערט יאהר צוריק איז די ראדאמער בעפעלקערונג בעשטאנען פון 4300 נפשות.

דער שענסטער שלח-מנות.

פורים איז פון קדמונים דער טאג פון שלח-מנות. מ'שענקט מתנות קרובים און פריינד. דער עיקר אבער קינדער. נישטא אבער קיין מתנה, וואס זאל זיין ליבער, צוועקמעסיגער און דויערהאפטער און וואס זאל אין א גרעסערער מאס זיין א בעווייז פון אמת'ער גינציגקייט — ווי א פרעמירט ביכעל פון פ. ק. א. פון דער 6-ער סעריע. מיט רעכט האט זיך דאס פרעמירטע פ. ק. א. - ביכל פערשאפט אלגעמיינע סימפאטיע ווי „דאס גליק-ביכעלע".

דאס פרעמיע-ביכעל פון פ. ק. א. איז גלייכצייטיג די פערנונפטיגסטע אסעקוראציע, צי ווען מ'גיט עס א מתנה קינדער, אדער ווען קינדער שענקען עס זייערע טאטע-מאמע. חוץ אפשפארונגען גיט דאס ביכל אויך שאנסען צו געניסען פון פרעמיעס צו 500, 250, 100 און 50 זל. ארײנלעגנדיג אויפ'ן ביכעלע צו 5 זל. א חודש האט מען נאך 9 און א האלב יאהר 600 זל. ד. ה. מעהר ווי מ'האט איינגעצאהלט, און דערצו נאך די מעגליכקייט צו בעקומען א צוגאב-פרעמיע פון 400 זל. פאר אויסדויער און שפארען. נאר דריי יאהר שפארען קען דאס פרעמיע-ביכל דיענען אויך פאר א הלוואה - קאסע אונטערן האנד, וואס קומט שטארק צונוץ אין דרינגענדיגע פאלען. נעמענדיג פאר א משכון דאס ביכעלע, גיט פ. ק. א. א הלוואה ביז 80 פראצ. פון איינגעלעגטען געלד; דער אייגענטימער פון ביכל פערלירט אבער נישט דעם זכות צו בעטייליגען זיך אין דער פרעמיע - ציהונג.

קען דען זיין א שענער שלח-מנות פאר נאהענטע און טייערע, פאר קינדער, פריינד און קרובים!

קרייז-קאנפערענץ פון נ. צ. א. אין ראדאם.

(קאמוניקאט)

איבערמארגען זונטאג וועט אין ראדאם פארקומען די קרייז-קאנפערענץ פון דער נייער ציוניסטישער ארגאניזאציע.

צו דער קאנפערענץ וועלען קומען דעלעגאטען פון 35 שטעדט און שטעדטלעך פון קעלצער וואיעוואדשאפט, וואו עס זענען נאר פערהאנען רעוויזיאניסטישע ארגאניזאציעס.

צו דער קאנפערענץ וועלען אויך קומען פארשטעהער פון דער צענטראלע אין ווארשא, די חברים: דיר. ש. פעקער גענעראל-סעקרעטאר פון דער נייער ציוניסטישער ארגאניזאציע אין פוילען און ד"ר ליפמאן, וועלכע וועלען אויף דער פייערליכע ערעפענונג האלטען זעהר אינטערעסאנטע רעפעראטען. די קאנפערענץ האט ארויסגערופען גרויס אינטערעס ביי די ראדאמער יודען אין צוזאמענהאנג מיט די לעצטע ידיעות פון לאנדאן.

אר.

דערגענצונג.

אין אונזער בעריכט יענע וואך וועגן דער פערזאמלונג אין דער קהלה, בנוגע די שטאדט-ראט וואהלען, איז על פי טעות דורכגעלאזט געווארען די נעמען פון פרוי לאנדאו און פר"ל. האניגמאן, וועלכע זענען דעלעגירט געווארען פון „וויזא". ס'איז אויך פערגעסען געווארען צו בעמערקען, אז ה' ח. א. וויינאכט האט גערעדט אין נאמען פון דער אגודה, אז זי שטעהט צו צום בלאק.

אבטיילונג פאר אסטראוויעץ, אפאטאוו, וויערזשבניק און אומגעגענד

קהלה - פראצעס.

דעם פאריגען פרייטאג האט זיך פארן היגען שטאטישען געריכט אגנעהויבען דער פראצעס, וועלכער איז געגענזייטיג אריינגעטראגען געווארען דורך די קהלה ווי אויך דורכן יודישען אדוו. צייזעל.

דער פראצעס האט ארויסגערופען א פערשטענדליכען אינטערעס צווישן דער היגער יודישער בעפעלקערונג.

דעם גרויסען פערזאמעלטען יודישען פובליקום אין געריכטס-זאהל איז אבער נישט בעשעהרט געווען בייצוואהנען דעם פראצעס, צוליב דעם, וואס דער פערטיידיגער דער קהלה אדוו. איגנאטאווסקי איז פלוצלינג קראנק געווארען.

דער ה' צייזעל האט אראבגעברענגט אלס זיין פערטיידיגער דעם בעקאנטען ראדאמער אדוו. פעניגשטיין.

די קהלה האט בייגעלייגט די דערמאנטע בעשטעטיגונג פון א דאקטאר וועגען די קראנקהייט פון זייער פערטיידיגער אדוו. איזנאטאווסקי, און מאטיווירענדיג דערמיט, וואס דער ה' איגנאטאווסקי איז דעלעגירט געווארען צו דעם פראצעס, מצד דער אדוואקאטען-קאמער, דערפאר קען קיין צווייטער אדוואקאט אים נישט פערטרעטען.

צוליב דעם האט די קהלה געבעטען דעם פראצעס אבצולייגען. דאס געריכט אין איינפערזאניגען צוזאמענשטעל פון ריכטער ברידא האט בעשלאסען אויף איניגע טעג אבצולייגען.

נייעס פון ליפסק.

די פאריגע וואך האט דער אילזשער סטאראסטא פונאנדערגעלאזט די ביז איצטיגע צייטווייליגע קהלה און נאמינירט א פרישען צייטווייליגען קהלה צוזאמענשטעל.

די צולאזטע קהלה האט איבערגענומען איהרע פונקציעס אין יאהר 1936 אין א צייט ווען די פריהעריגע קהלה-לייט האבען דערפירט די קהלה כמעט צו באנקראט.

די קהלה-חיבות פאר נישט אויטגעצאהלטע פענסיעס, סאציאלען אבצאהל א.ד.ג. האבען דאן דערגרייכט די ריזען-ציפער פון קנאפע 30.000 זל.

די סומע איז פאר אזא שטעדטעלע ווי ליפסקה ווירקליך א ריזען-ציפער. נעמענדיג אלס פערגלייך דעם בודזשעט פון דער קהלה, וועלכער בעטרעפט קוים ביי 10 טויזענד זל. יעהרליך.

די בעלאסטונג תאט אלזא דענרייכט די סומע פון א 3-יעהריגען בודזשעט.

די דאן ניי-ענטשטאנענע קהלה האט איבער די צייט פון 1936 ביז היינט, טראץ דעם אונטערגעקומענעם שחיטה-פערבאט וועלכער האט שטארק פערערגערט די קהלה לאגע, רעדוצירט די בעלאסטונג מיט איבער 20 טויזענד זל. די בעלאסטונג דערגרייכט היינט קוים ביי 6 טויזענד זל.

ווי מען שמועסט שטעקט דא אויך די האנד פון טוביה בדתנ"ס זוהן פון טארנאוו (דער זעלבער איז בעקאנט פון דרילטש) וועלכער קלערט, אז ס'וועט אים געלונגען איז ליפסק צו דערגליהען דאס מחליקת-פייער.

דער פערזאנען-צוזאמענשטעל אויך פון דעם ניי בעשטימטען קהלה-ראט איז אבער צו דער צופרידענהייט פון די שטאט-בע"ב אזלכער, וועלכער וועט נישט דינען און וועט נישט דערלאזען צו דעם, אז דער איצטיגער רב זאל ליידען.

דער פארזיצער פון די נייע קהלה-פערוואלטונג ה' מרדכי גאלדמאן, איז בעקאנט אלס השוב'ע פערזאן, וועלכער וועט נישט ערלויבען אויף נישט-עטישע האנדלונגען.

אריגינעלער „פליט".

צוליב א קליינינקייט האט זיך צעפלאקערט א פייער אין גערער שטיבל און ארומגעכאפט האט עס די צעדערבוימער, די סאמע שפיצען.

נאר לאמיר איבערגעבען כראנאלאגיש:

אנגעהויבען האט עס זיך מיט אויסקויפען א געוועלב אין וועלכן ס וואהנט אנ'אנגעזעהענער גערער חסיד, וואס האט פראטעקציע אין גער א דאנק זיין שוואגער דער בעקאנטער אגודה-פירער אין ירושלים הרב סאנקעוויטש (קורץ א קרוב למלכות גער).

טאקי דעם דאזיגען „קרוב למלכות" האט א צווייטער גערער פילאר אויסגעקויפט דאס געוועלב אין וועלכען דער ערשטער וואהנט שוין איניגע יאהר און איצט טרעט ער ארויס אין געריכט מיט כמו עקסמיסיע-פראצעסען, ווי העכערען ס'דירה-געלד א. ד. ג. טענה'נדיג דאבי צו זיין פרישען לאקאטאר: דו ביזט קוים א „קרוב למלכות" דורך דיין שוואגער און איך בין דאס „מלכות" אליין, ווייל ביי מיר איז תורה וגדולה במקום אחד: תורה איז מיין איידעם, דאס רבי'שע קינד און גדולה איז דאך געלד. און דאס בין איך דאך אליין, דערפאר טאקע פרעג איך נאך דיר גארנישט און איך וועל טהוען ווי איך פערשטעה: איך וועל צום רב צו קיין ד"ת נישט געהן, ווייל תורה האב איך ב"ה ביי מיר אין שטוב.

ס'האבען זיך דאן אנגעהויבען אינטערווענצען אין גער, פוניוואנען ס'איז געקומען א בריעף, אז דער ה' ב. זאל געהן לדין מיט זיין פרישען לאקאטאר הנ"ל.

דער בריעף האט אבער אויך געהאט א קנאפע ווירקונג; דער ה' ב. וויל צו קיין ד"ת נישט געהן; ער האלט פון דינא דמלכותא דינא און איז נענאנגען אין געריכט.

זיין לאקאטאר האט דאן אנגעהויבען מיט אבסטרוקציעס און זייט איניגע שבתים מעכב הקריאה געוועזען, ביז די חסידים יועלען צווינגען דעם ה' ב. צו געהן צו א ד"ת.

לעצטענ'ס איז צוגעקומען נאך אנ'ארגומענט נעגען ה' ב. אין אגודה-אנגעלעגענהייטען האט אונזער שטאדט פעזוכט א אגידה דעלעגאציע און געפיהרט א זאמעל-אקציע לטובת אגודה צוועקען.

דער ה' ב. האט אבגעזאגט צו בעשטייערען זיך לטובת דער דערמאהנטער אקציע

טאקי דאס לעצטע האט שוין בעוואויגען די וואגשאהל פון ה' ב.

די חסידים האבען דאן עפענטליך אויפגעפאדערט דעם ה' ב. צו פערלאזען דאס גערער שטיבעל אין וועלכען ער דאוונט פון קינדהייט אן. דעם היינטיגען שבת האט א צווייט שטיבעל שוין געהאט דעם אריגינעלען פליט דעם ה' ב. אלס גערער פליט.

א צייכען פון דער צייט! אז מען שמועסט פלישים איז א גערער פליט אייך אין דער מארש.

כוליגאנעריע.

אויף דעם דורכפאהרענדען פוהרעל פון יודישען בעל עגלה שארפמאן פון טשמיעלאוו זענען אנגעפאלען 2 כוליגאנעס, בעת דער יוד איז דורכגעפאהרען די גאס אלעיע (פארן ברוק) און אנגעהויבען שלאגען זיין שוואגער, וועלכער איז געזעסען אין וועגעלע.

אויף די געשרייען פון דעם בעפאלענעם ווי אויך פון דעם אנטרייבער זענען אנגעלאפען 2 פאליציאנטען, וועלכע האבען די אנפאלער נאכגעיאגט.

די אנפאלער זענען אנטלאפען.

KINO APOLLO

ביז זונטאג איינשליסליך
אַ פּערדאָפּעלטער פּראָגראַם
די בערימטע אַרטיסטען
גערי קאָפּער, מערלין אָבעראָן
אין פילם
1. Pani i Cowboy
אין צווייטען פילם:
רייכע אויסשטעלונג, מיטרייסענדער אינהאַלט, שעהן געזאַנג
2. Jej kochany chłopiec
אין די הויפּט-ראָל:
אנדרא לעדס, אַדאָלף מענזשו

גרויסער פריהמאַרגען פּראָגראַם
שבת 1 3, און זונטאג 1^{30} 12
א שענער פילם
HURAGAN
מיט די אויסגעצייכענטע אַרטיסטין
דאָראָטאַ לאַמאור
Od Poniedziałku
פּויל-שער פילם
וועגן דעם רעדט זיך נישט
לויט די דערציילונג פון זאַפּאָלסקא

KINO APOLLO

פאַר שטערן אַ קאַמאָרניק

בעת דער היגער קאַמאַרניק פּאַסקאַוויטש האָט געוואָלט אויספיהרען אַנעקזעקוציע ביי אַ געוויסען יאַן בויאַק האָט דער לעצטער זיך געוואָרפען אויפ'ן קאַמאַרניק און געשטערט איהם צו ערפילען זיינע אַמטליכע פליכטען.

בויאַק איז דורכ'ן שטאַדטישען געריכט פאַר'משפּט געוואָרען אויף אַ יאָהר תפיסה.

לעאָ פינקעלשטיין אין ראַדאָם

היינטיגען שבת קומט פאָר אין „אַרבעטער-הויז" אַ זעהר אינטערעסאַנטע פאַרלעזונג פון באַקאַנטען ליטעראַטור-קריטיקער, לעאָ פינקעלשטיין, א. ד. ט. „אויפן לעבענס-ראַנד פון פריהצייטיגען מענטש".

דער נאָמען לעאָן פינקעלשטיין איז גוט באַקאַנט דעם יודישען לייענער און צוהערער, נישט פאַרהאַן דאָס שטעטל, ווי לעאָן פינקעלשטיין האָט נישט געזאָלט האַלטען זיינע גייסטרייכע פילאָזאָפישע און ליטעראַרישע פאַרלעזונגען.

מיר ראַדאָמער האָבען שטענדיג צו זיינע פאַרלעזונגען אַ ספּעציעלען אינטערעס, ווייל — לעאָן פינקעלשטיין האָט זיינע קינדער-יאָהרען פאַרבראַכט ביי אונז אין ראַדאָם, וואו ער האָט אָנגעהויבען שאַפען זיין ערשטע גייסטיגע „ניקה".

ס'איז דעריבער נישט קיין ווינדער, וואָס די היינטיגע פאַרלעזונג האָט אין שטאָדט אַרויסגערופען אַ גאַר גרויסען אינטערעס.

ראַדאָם ווערט גרויס-שטאָטיש

אין די גרעסערע שטעדט איז שוין פון לאַנג איינגעפיהרט מנהג, אַז תופות קומען פאָר ביים רב, וואו ס'איז איינגעאָרדענט אַ ספּעציעלער שעהן-דעקאָרירטער זאַל, וועלכער ענטשפּרעכט אַלע דערצו נויטיגע בעקוועמליכקייטען. דער מנהג איז אַריינגעדרינגען אפילו אין די קלענערע פּראָווינץ-שטעטלעך, וועלכע פאַרען אַוועק פון דער היים צו די רבנים אין די גרעסערע שטעדט.

ראַדאָם האָט זיך לעצטענס געשטעלט אין איין רייהע מיט די גרויסע שטעט, די וואַרשא, לאָדזש, א. ז. וו. דאָס איז דערפאַר, וואָס ביי הרב קעסטענבערג איז ספּעציעל איינגעאָרדענט געוואָרען אַ הערליכער חופּה-סאַלאָן, ווי אין די שענסטע חתונה-זאַלען, וואו די מחותנים און די געסט פיהלען זיך בעזונדערס גוט און זענען העכסט צופרידען.

פון דער ציוני. אָרג.

פרייטאג דעם 3/III ד. י. פינקטליך 8 אָוענד וועט פאָרקומען אַ לעקציע תנ"ך פון כפר יחזקאל י"ז — י"ח. עס וועט פאָרלעזען ח' פעלל אדרייגאַנג פריי.

ציונ. אָרג. זשער. 25

ŻĄDAJCIE TYLKO „RIKSZA" GUM..? JEDWABNE

ווילט איר האָבן סאָלידע אַרבייט
ווילט איר האָבן הערליכע דרוק
מיט די נייעסטע מאָדערנע שריפטן
צו ביליגע פרייזען
100 וויזיט קאַרטן 1 זל.
בעשטעלט נור אין דרוקעריי
פון ד. שיינבוים
ראַדאָם, זשעראָמסקי 21
געדענקט דעם אדרעס:
פריהער זשעראָמסקי 9
היינט זשעראמסקי 21
ביליגסטע קוועלע
פון דרוק-אַרבייט

טראַגישער סוף צוליבן מיסברויכן מיטן... ביטערן טראָפּן

אין צווייטען קאָמיסאַריאַט פון דער היגער פּאָליציי איז געווען טעטיג אַלס סעקרעטאַר דער עלטערער פּשאָדאָווניק, סטאַניסלאַוו באַראַן. צו די פליכטען פון דערמאָנטען פּשאָדאָווניק האָט אויך געהערט דאָס אויסצאָלען דעם געהאַלט די פּאָליציאַנטען פון זיין קאָמיסאַריאַט און דאָס איינקאַסירען די איינגעפלאָסענע שטראָף-מאַנדאַטען, וועלכע ער איז געווען פאַרפליכטעט איינצוצאָלן אין דער קאַסע אין פאַרלויף פון 7 טעג.

געגען דאַזיגען פּשאָדאָווניק איז פאַרפיהרט געוואָרען אַ פּראָצעס פאַר פאָלגענדע חטאים:

אין אָקטאָבער פון 1937 איז דעם פאַרטרעטענדער פונם צווייטען קאָמיסאַריאַט פּשאָדאָווניק קענדזשאָרא אויסגעפאַלען מאָדנע, וואָס באַראַן האָט נישט געבראַכט די שטראָף-געלדער אין קאַסע, נישט באַוויזען זיך פון עלטערן פּשאָדאָווניק באַראַן אין פאַרלויף פון צוויי טעג. גלייך האָט מען געשיקט אַ פּאָליציאַנט אין דער פּריוואַטער וואוינונג פונ'ם פּשאָדאָווניק כדי געוואויר צו ווערען די סיבה פון זיין נישט באַווייזען זיך. דער דעלעגירטער פּאָליציאַנט האָט זיך דערוויסט אַז באַראַן איז געפאָהרען קיין קעלץ צו זיין פאַמיליע. אַזוי אָבער ווי נישט אַלע פּאָליציאַנטען האָבען באַקומען זייער געהאַלט, האָט מען געעפענט באַראַנס שיפלאַד, פון וואַנען מ'האָט אַרויסגענומען אַ געוויסע סומע געלט. אין דער צייט פון קאָנטראָלירען די ראַפּאָרטען און די קאַסע-ביכער האָט מען פעסטגעשטעלט, אַז עס פעהלען 217 גילדען, וועלכע זענען נישט אַריינגעטראָגען געוואָרען אין קאַסע. א חוץ דעם האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז באַראַן פלעגט האַלטען די געלדער ביי זיך פון 7 ביז 30 טעג. אין דער ווייטערדיגער רעוויזיע האָט מען ענטדעקט, אַז אין 13 פאַלען האָט באַראַן איבערגעמאַכט די דאַטעס פונ'ם איינפליסען די געלדער, כדי אויף דעם אופן אויפצוהאַלטען דאָס אַריינטראָגען די געלדער אין קאַסע.

אין צווישענצייט איז אַדורכגעשווימען נאָך אַ חטא: דער עלטערער פּאָסטרונקאָווע אַנזשעי יאַרעק האָט אָפּגעגעבען אַ ביטע אין דער וואָיעוואָדישער זעלבסט-הילף-קאַסע פאַר פּאָליציי, וועגן ערטיילען איהם אַ הלוואה אין דער הויך פון 150 זל. אַזוי אָבער ווי באַראַן איז אָפּט געפאָהרען קיין קעלץ, האָט איהם דער פּאָסטערונקאָווי יאַרעק געבעטען מיטצוברענגען די הלוואה. און אַזוי איז טאַקע געווען: באַראַן האָט אין קעלץ טאַקע אָפּגענומען די הלוואה אָבער... דאָס געלד צוגענומען פאַר זיך.

צוליב די אַלע חטאים איז באַראַן צוגעצויגען געוואָרען צו געריכטליכע פעראַנטוואָרטליכקייט.

אויף די געריכטליכע פערהאַנדלונגען איז אויך פעסטגעשטעלט געוואָרען, אַז באַראַן איז אַ ליידענשאַפטליכער אַלקאָהאָליקער. אין אַ געוויסען טאָג האָט מען איהם געפונען אין מאַראָוויצקין וואַלד הינטער קעלץ, אין די בלויזע וועש און נישט ביים בעוואוסטזיין. אין רעזולטאַט פון מיסברויכען מיט'ן אַלקאָהאָל... איז ער אַריינגעפאַלען אין אַ פּסיכישע קראַנקהייט און — מ'האָט איהם געמוזט אַריינגעבען אין די טוואָרקעס, וואו ער האָט פערבראַכט אַ לענגערע צייט.

נאָך דער קוראַציע האָט ער זיך אומגעקעהרט צו זיך אַ היים, אָבער דער גייסטיגער צושטאַנד האָט איהם פערראַטען. — מ'האָט איהם דאַן אַריבערגעפיהרט אין קראַקאָווער נערווען-אַנשטאַלט, וואו ער האָט געפּרובט זיך' אויפהענגען אויף אַ האַנטטוך.

דער בעשולדיגטער האָט זיך צו דער שולד נישט מודה געווען, טענה'נענדיג, אַז ער געדענקט גאָרנישט און ווייסט פון גאָרנישט צו זאָגען.

דאָס געריכט האָט דעם אָנגעקלאָגטען פער'משפּט אויף 6 חדשים תפיסה מיט פערלירען די עהרען-און בירגער-רעכט אויף 2 יאָהר.

דאָס אויספיהרען די שטראָף איז פערהאַנגען געוואָרען אויף צוויי יאָהר.

אַלע דעפראַודירטע געלדער האָט די פרוי זיינע געדעקט.

פון דער „ישיבת בית יוסף"

(קאַמוניקאַט)

היינטיגע וואָך ווײַלט אין ראַדאָם אַ דעלעגאַציע פון דער ישיבה „בית יוסף" אין מעזריטש — די תלמידי-הישיבה די ה"ה ב. שייבאָוויטש מעזריטש און ל. ווייסמאַן.

די ישיבה וועלכע ציהלט ביז 300 בחורים, צווישען זיי עטליכע צענדליג פערוואָגעלטע פון דוסלאַנד — איז בעדיהמט צוליב איהרען אונערמידליכע אַרבייט אויפ'ן געביט פון תורה און חנוך פאַר דער יוגענד. איבער צוואַנציג אָבטיילונגען זענען געגרידעט געוואָרען אין פערשידענע שטעדט און שטעדטלעך.

די ישיבה געפונט זיך אָבער יעצט אין אַנ'אויסערגעוועהנליך קריטישע לאַגע אַזוי אַז די קיך איז צוליב דעם גרויסען דעפיציט — כמעט ווי גענצליך געשלאָסען.

עס א'ז אויך פאָרגעזעהען דאָס קומען פון דעם מנהל הישיבה הרב בלאכער וועלכער איז בעקאַנט אַלס איינער פון די פּערזענליכקייטען אין דער תורה - וועלט.

מיר זענען זיכער, אַז די היגע יודישע בעפעלקערונג וועט זיך אָברופען ווי אַמגינסטען פאַר דער אַקציע און נישט דערלאָזען צום אונטערגאַנג פון אַזאַ הויכען רעליגיעזען מוסד, אין אַט דער שווערער צייט, וועלכע מיר לעבען היינט איבער.

שבת 3 נ. מ. וועט פאָרקומען אַ רעפעראַט אין דעם גרויסען ביהמ"ד וועגן דעם ענין.

לכבוד פורים אויף שלח-מנות
טרינקט דאָס בעסטע ביער
האַבערבוש און שיעלע
רעפּרעזענטאַנץ אין ראַדאָם
קילינסקיעגאָ 8

Najlepsze, najmilsze i najtańsze
prezenty dla rodziny i przyjaciół
to
kuchenki, żelazka
grzejniki do rurek
poduszki i inne
Do nabycia na dogodnych warunkach w
Radomskim Towarzystwie
Elektrycznym Sp. Akc. w Radomiu ul. Traugutta 53

בעקאַנטמאַכונג
מיר מאַכען דערמיט בעקאַנט די יודישע בעפעלקערונג אין ראַדאָם אַז דער הכשר פאַר די קאָנצעסיאָנירטע ריטועלע יאַטקעס אויפ'ן חודש אדר, איז פון
ראַזען קאַליר
כשר פלייש פּאַדערט ביים קצב ער זאָל אייך ווייזען דעם הכשר. אין די יאַטקעס וואו קיין הכשר געפינט זיך נישט, טאָר מען קיין פלייש נישט קויפען.
מחזיקי הדת ועד הכשרות
אין ראַדאָם

אַלע גייען אויפן שפּיטאל באַל

Kino ADRIA Do niedzieli dnia 5 marca włączn.
»Kłamstwo Krystyny«
W rol. gł. Barszczewska, Cwiklińska, Stępowski, Samborski, Znicz i inn.
Od poniedziałku dnia 6 marca rb. — Piękny podwójny program:
Dramat wschodni „Niewolnica z Szanghaju" w rol. gł. Christiane Mardayne Louis Jouvet
Wesoła komedia »Josette« W rol. gł. Simone Simon

Kino ADRIA
שבת דעם 4
זונטאג דעם 5
פריהמאַרגען - פילמען
א. נ.
„Lokaj jaśnie pani"